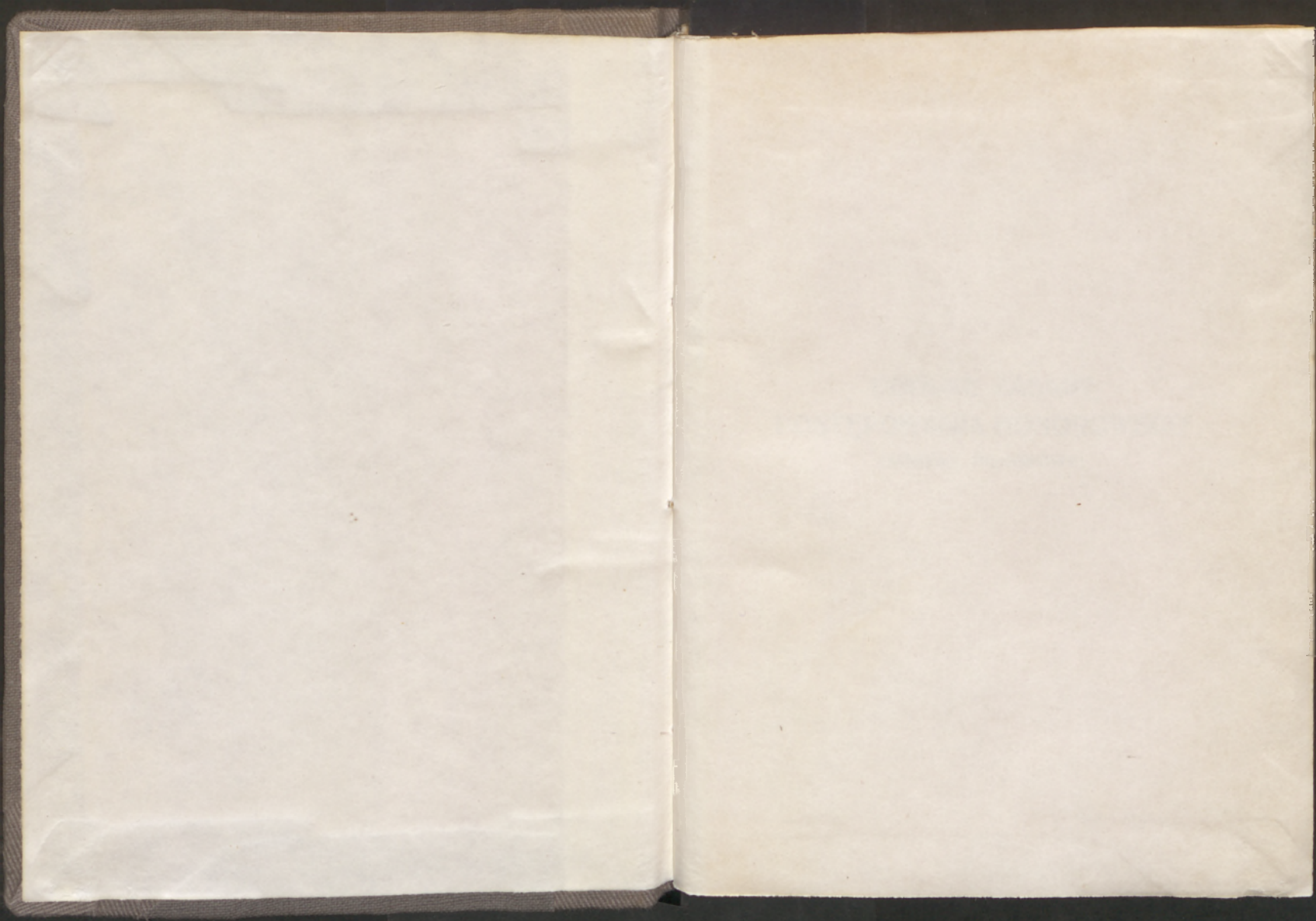

388990

KODEKS HONOROWY

OGÓLNE ZASADY;
POSTĘPOWANIA HONOROWEGO
(KODEKS HONOROWY)

10. 72. 85
100. 70. 6. 179. 204
209. 210. 211

32700

OGÓLNE ZASADY POSTĘPOWANIA HONOROWEGO

(KODEKS HONOROWY)

WYDANIE TRZECIE POPRAWIONE

PRZEZ

WŁADYSŁAWA BOZIEWICZA

POZNAŃ 1932

DRUKARNIA OGNISKA - WIELKIE GARBARY 11

Nakład własny

Skład gł. Księgarnia Jagiellońska, Kraków, Wiślna 3

388990

D.200/68

PRZEDMOWA.

W roku 1919, a zatem w czasie zawieruchy wojennej, napisałem w stosunkowo bardzo krótkim czasie „Polski kodeks honorowy“, zawierający w części pierwszej zasady pokojowego postępowania honorowego, zaś w części drugiej rzecz o pojedynku.

Przy opracowywaniu tego kodeksu, przewodnią moją myślą było po odrodzeniu Ojczyzny uniezależnienie zasad postępowania honorowego, od obcych i niejednokrotnie zakorzenionych zwyczajów, które po większej części były sprzeczne z tradycją i duchem Narodu.

Kodeks ten pisany dorywczo i w bardzo trudnych warunkach, zawierał w zasadzie reguły w przeważnej części rozumiane i dobrze interpretowane jedynie przez ludzi obznajmionych już z zasadami honorowemi.

Częste z jednej strony zwracania się do mnie, jak odnośne przepisy tego kodeksu

tłumaczyć należy, jak postąpić w wypadkach nie objętych kodeksem, z drugiej strony fakt, że kodeks ów, mimo widocznych dla mnie braków, w stosunkowo krótkim czasie rozszedł się w kilku wydaniach, a zatem, że brak kodeksu był odczuwany — skłoniły mnie do podjęcia nowej pracy i ujęcia w obecnie wydanych „Ogólnych zasadach postępowania honorowego“ całokształtu zasad honorowych.

Przedewszystkiem musiałem zmienić system, aby uzyskać łatwość odnalezienia potrzebnych przepisów, dawniej nieraz rozrzuconych niewłaściwie i luźnie po poszczególnych rozdziałach. Następnie zmieniłem cały szereg norm, które okazały się obecnie nieodpowiedniami, zamieściłem bardzo wiele nowych przepisów, by uniknąć luk, jakie tak często w poprzednim moim kodeksie dawały się we znaki, usunąłem szereg artykułów jużto kolidujących ze sobą, jużto nawet sprzecznych.

W tych warunkach nieliczna nawet ilość przepisów dawnych, musiała ulec kompletnemu przerobieniu.

W ten sposób powoli i w ciągu długiego czasu, powstała praca kompletnie nowa, a czy moja intencja, — by dać do rąk zastępców podręcznik tak dobry, aby na podstawie tam zawartych przepisów i u-

wag każdą sprawę załatwić mogli, osiągnie zamierzony cel — okaże przyszłość.

Wszystkim, którzy niniejszych przepisów używać będą, byłbym bardzo wdzięczny, jeżeli zwrócą mi uwagę na ewentualne braki niniejszych „Ogólnych zasad postępowania honorowego“, gdyż z doświadczenia wiem, jak przykre następstwa i jak często powstają nietylko z niezajomości ogólnie przyjętych zasad postępowania honorowego, ale także z błędów i braków kodeksów, przyjętych za podstawę przy pertraktacjach honorowych.

Kraków, w lipcu 1927.

Władysław Bozewicz.

WSTĘP.

Załatwianie spraw z bronią w rękę, jest bezsprzecznie zabytkiem średniowiecza.

W nowszych czasach, cały szereg autorów kodeksów honorowych stanął na stanowisku, iż nie wszystkie sprawy honorowe winny być rozstrzygane z bronią w rękę, że większość z nich nadaje się do polubownego załatwienia, zaś starcie orężne niejednokrotnie jest objawem lekkomyślności, próżności i fanfaronady.

Wprowadzona instytucja sądów honorowych i sędziów rozjemczych, bezsprzecznie sprowadza zatargi honorowe na drogę właściwą. I tak: według statystyki Gelle'go we Włoszech ilość pojedynków była obliczana w dziesięcioleciu od 1880 r. na 279, w dziesięcioleciu od 1890 na 125, zaś w dziesięcioleciu od 1900 na 65 rocznie.

Statystyka ta nie wykazuje bynajmniej by malała ilość zatargów honorowych, małe jedynie zakończenie orężne.

Na racjonalne zmniejszenie się pojedynków, także nie mniejszy wpływ miał Kościół, filozofowie i wybitni prawnicy.

Tu przytoczę odmienne zdanie Prof. Uniw. Dr. Edmunda Krzymuskiego i Prof. Uniw. Dr. Makarewicza, według protokołu z V-tego Posiedzenia Sekcji Prawa Karnego Materjalnego Komisji Kodyfikacyjnej z czerwca 1920 r.

Profesor Dr. Krzymuski: „karać trzeba za pojedynki dlatego, że rysuje się w nim prawu przeciwny, a życie ludzkie zbyt lekkomyślnie zaniebezbiczający akt własnej pomocy.

Z drugiej strony jednak trzeba pamiętać, że pojedynki dostały się pod osobne przepisy prawa karnego, jako powszechnie znane zjawisko socjologiczne, polegające na tem, że był on zawsze i pozostał dotąd walką na broń zabójczą między dwoma mężczyznami, wywołaną przez obrazę czci i narzuconą im obu przez opinię ich sfery towarzyskiej, jako środek niezbędny do oczyszczenia ich honoru, bo mający służyć obrażonemu do wykazania, że droższe mu jest dobre imię od życia, a obrażonemu — do zadokumentowania, że ubliżywszy człowiekowi honorowemu, gotów jest dać mu za to satysfakcję honorową, choćby miał to przepłacić i życiem. Jest to więc walka

ROZDZIAŁ I.

OBRAZA.

§ 1.

Obraza jest pojęciem ściśle podmiotowym i zależy od wrażliwości tej osoby, przeciw której została skierowana, zależy zatem od wykształcenia, wychowania i towarzystwa, w którym dana osoba przebywa.

W tych warunkach dla jednego będzie obrazą małe uchybienie form dobrego znalezienia się w towarzystwie, dla drugiego nawet wybitna gburowatość nią nie będzie.

I dlatego należy uważać za obrazę każde najdrobniejsze zadrażnienie miłości własnej obrazonego, słowem to wszystko, co on jako zniewagę uważa, nawet wówczas, gdyby osoba druga, będąca na miejscu obrazonego, nie czuła się obrażona.

Na wszelki sposób, winien jednak obrażony, w takich wypadkach dokładnie i wyczerpująco uzasadnić, dlaczego czuje się obrażonym.

§ 2.

Obrazę tedy powoduje każde oświadczenie, zachowanie się, wzgl. działanie, które

może zaszkodzić dobremu imieniu danej osoby, lub poniżyć ją w opinii ogółu.

§ 3.

Obraza może nastąpić jużto ustnie, jużto pisemnie, przez gesty, rozmyślne zrobienie afrontu, czynne znieważenie, wreszcie przez pisma drukowe, rysunki, karykatury i t. p.

§ 4.

Rozszerzanie i powtarzanie wiadomości, mogących chociażby zadrasnąć miłość własną danej osoby, jest również obrazą.

§ 5.

Obojętną rzeczą jest, czy obraza popełniona została z zamiarem i rozmyślnie, czy też mimowoli. Rozstrzyga sam fakt, gdyż stale należy mieć na uwadze, że obraza jest pojęciem podmiotowym.

Niemniej jednak, inne jest zadośćuczynienie przy obrazie rozmyślnej, a inne przy mimowolnej lub przypadkowej.

W każdym razie trudno jest przyjąć za obrazę zachowanie się osoby, która z powodu niższego wykształcenia, rozwoju umysłowego, obycia towarzyskiego, nie zdaje sobie sprawy z popełnionego nietaktu.

§ 6.

Obrazy **oczywiście** nie zamierzone, drobnego znaczenia jak n. p. obrazy przypad-

kowe, jak potrącenie — o ile natychmiast po ich wyrządzeniu zostaną sprostowane, usprawiedliwione, lub o ile nastąpi bezpośrednio przeproszenie — nie są obrazą, za którą obrażony mógłby żądać zadośćuczynienia honorowego.

W takich to wypadkach, nieprzyjęcie sprostowania i usprawiedliwienia wzgl. przeproszenia, uważać należy, za chęć rozmyślnego sprowokowania sprawy honorowej, a zatem za czyn niewłaściwy.

§ 7.

W zasadzie czynne zniewagi nie należą do spraw, które na drodze postępowania honorowego winny być rozpatrywane.

Jedynie w wypadku, jeżeli czynna zniewaga spowodowana została bezpośrednią poprzednią ciężką obrazą, lub gdy czynna zniewaga jest natychmiastową reakcją na ciężkie, obraźliwe przewiska lub inną ciężką obrazę, może takowa znaleźć swoje usprawiedliwienie.

W wypadkach czynnej zniewagi, należy reagować każdą bronią lub przedmiotem, znajdującym się pod ręką, nie tylko przeciwko obrażającemu, ale i przeciw wszystkim osobom trzecim, któreby zamiar ten chciały udaremnić — i w ten sposób od napadu bronić się aż do ostateczności.

To prawo jaknajenergiczniejszej i bezpośrednioj reakcji jest bezwzględny obowiązkem

przedewszystkiem oficera, olbowiem w myśl zaistniałych w korpusie oficerskim zapatrywań — musi on bronić swej godności i swego munduru.

W żadnym jednak wypadku reakcja ta nie powinna **przekroczyć granic** w danej sprawie koniecznych.

Grożenie czynną zniewagą nie uprawnia w zasadzie do czynnej reakcji.

To stanowisko podziela niemal wszyscy autorzy kodeksów honorowych (Kühlbacher, Angelini, Ristov i inni).

Niemniej podnieść należy z całym naciskiem, że człowiek honoru bez wystarczających i usprawiedliwionych powodów nigdy nie dopuści się czynnej zniewagi.

Człowiek dobrze wychowany i zrównoważony, gdy nawet obrażony zostanie, nie ucieka się nigdy do czynnej zniewagi w chwili, gdy stoją do dyspozycji jego inne środki, i stwierdzić może bez przeszkód tożsamość obrażającego.

Osobnik, który bez dostatecznych powodów dopuszcza się czynnych zniewag, nie może traktować honorowo, gdyż zaliczyć go należy do indywidualów, których postępowanie tylko napiętnować należy.

§ 8.

Specjalny charakter noszą obrazy popełnione drukiem, należą bowiem do najcięższych, ponieważ popełnione są z premedytacją, a przez szybkie rozpowszechnianie pism drukowych, wyrządzają obrażonemu szczególną krzywdę.

§ 9.

Obrazy dadzą się podzielić na cztery zasadnicze rodzaje czyli stopnie, a to wedle ciężkości, charakteru i znaczenia tychże.

§ 10.

Obrazę **pierwszego** stopnia czyli **lekką**, stanowi uchybienie godności lub miłości własnej obrażonego, jednak bez naruszenia jego czci.

Pod pojęcie lekkiej obrazy należy podciągnąć nie tylko nieznaczne afronty, ale także słowa, postęпки i czyny, w których dopatrzeć się można lekceważenia dotykającego daną osobę w jej własnej godności i t. p.

Tu należy więc wszelkie niewłaściwe a rozmyślne zachowanie się towarzyskie względem obrażonego, odmówienie mu dobrego znalezienia się, inteligencji i t. p.

§ 11.

Obrazę **drugiego** stopnia czyli obrazę **ciężką**, stanowi uwłaszczenie czci przez łączące słowa lub przypisywanie hańbiących właściwości.

Pod pojęcie tej obrazy podciągnąć należy zarzuty nieprawdomowności, niedotrzymania słowa, brak odwagi moralnej i fizycznej, zarzut nieuctwa i t. p.

§ 12.

Obrazę **trzeciego** stopnia czyli **bardzo ciężką** zniewagę, stanowi każda obraza,

której towarzyszy znieważenie czynne lub zarzut przeciw honorowi.

Tu należą obrazy takie jak nieuzasadnione obwinienie lub podejrzenie o postępkę wybitnie nieetyczne a mianowicie: fałszywą grę w karty, przekupstwo, nadużycie posiadanych praw, sprzeniewierzenie, niemniej zniewagi czynne.

§ 13.

Większa lub mniejsza siła uderzenia, nie ma znaczenia przy ocenianiu stopnia obrazy lub w razie obopólnej czynnej zniewagi, na przyznanie praw obrażonego.

§ 14.

Do zaistnienia zniewagi czynnej wystarcza zamiar.

Dlatego zamierzenie się celem uderzenia przeciwnika, jest już zniewagą czynną.

Wyrażenie się: „Niech się Pan uważa za spoliczkowanego“ i t. p. należy traktować jako obrazę ciężką, tak jak gdyby faktycznie spoliczkowanie to nastąpiło.

§ 15.

Obrazę **czwartego** stopnia stanowi wszelka zniewaga uwłaczająca czci rodziny.

Tu należą obrazy takie jak: rozsiewanie nieprawdziwych pogłosek o złamaniu wiary małżeńskiej, uwiedzenie żony, córki i t. p.

Za obrazy tego rodzaju należy zasadniczo żądać najdalej idącego zadośćuczynienia honorowego.

Zadna zniewaga nie jest tak ciężką jak obraza rodziny, albowiem godzi ona nie tylko w spokój i szczęście rodzinne, ale nawet zniszczyć może podwaliny tejże.

Obraza ta jest tak ciężką, że rozpatrzyłoby należało wszystkie okoliczności jej towarzyszące, by móc stwierdzić, czy osobnik dopuszczający się obrazy, nie przekroczył rażąco granic znamionujących człowieka honoru.

§ 16.

Przy ocenianiu stopnia obrazy, miarodajne są następujące okoliczności:

a) stanowisko społeczne, wiek, wychowanie, inteligencja obrażonego, oraz opinia jaką się cieszy wśród ogółu;

b) stanowisko społeczne i wiek obrażającego, jak również moralne pobudki, które zniewagę spowodowały;

c) sposób znieważenia, a więc: czy zniewagę popełniono słownie, czynnie, pisemnie, drukiem i t. p.;

d) formę zniewagi t. zn. czy popełniono ją wśród hańbiących okoliczności, czy też nie, otwarcie czy z ukrycia i t. p.;

e) treść zniewagi: czy jest faktycznie ciężką, czy tylko pozornie;

f) powód zniewagi: czy ją popełniono jako reakcję na prowokację, jako akt samoobrony, czy też sama zniewaga była prowokacją i t. p.

§ 17.

Obraza jest osobistą, zatem za obrazę zadośćuczynienia honorowego może żądać tylko ta osoba, której ona dotyczy, (wyjątek § 31.).

§ 18.

Jedną z głównych zasad wszystkich kodeksów honorowych, jest usunięcie kobiety z pod mocy obowiązującej przepisów honorowych i określenie jej jako *impropre au duel*.

Każda zatem obraza kobiety, godzi w jej naturalnego obrońcę, któremu przysługuje prawo pociągnięcia obraźciela do odpowiedzialności honorowej.

§ 19.

Jako wyjątek od przepisu § 17. obowiązują następujące reguły, dające mężczyźnie prawo ujęcia się za kobietą w obronie jej czci.

I tak:

- a) mężowi w obronie czci żony;
- b) narzeczonemu w obronie czci narzeczonej;
- c) bratu, ojcu, wnukowi, wujowi, siostrzeńcowi lub szwagrowi, o ile jest niezamężną, wdową lub rozwiedzioną z mężem;
- d) wszystkim osobom pod c) wymienionym, jeżeli kobieta zamężna nie żyje z mężem,

zem, chociażby ów nawet w tej samej miejscowości przebywał;

e) gospodarzowi domu, jeżeli u niego zniewaga kobiety miała miejsce, o ile jest przytem obecny;

f) w każdym innym wypadku mężczyźnie, który jej towarzyszy, a gdy tych jest kilku, najmłodszemu z nich;

g) mężczyźnie, który prowadzi kobietę pod rękę, nawet wówczas, gdy obecni są przytem krewni obrazonej;

h) każdemu mężczyźnie, który występuje w obronie czci kobiety nie mającej swego naturalnego obrońcy.

§ 20.

Przy obrazach zbiorowych decydują następujące zasady:

1. jeżeli jedną obrazą słowną znieważono całe zrzeszenie (n. p. stowarzyszenie, rodzinę, korporację, klub i t. p.), wówczas wszyscy członkowie zrzeszenia, zdolni do działań honorowych, losem wybierają z pośród siebie członka, który imieniem zrzeszenia podejmie sprawę;

2. jeżeli jedna osoba została przez całe zrzeszenie obrażoną, natenczas może z pośród członków tegoż wybrać osobę, która ma zrzeszenie zastąpić;

3. jeżeli jedna osoba w jednym zajściu została obrażoną przez szereg osób, nie tworzących zrzeszenia, na ten czas jak pod 2.;

4. jeżeli jedna osoba w jednym zajściu znieważała kilka osób nietworzących zrzeszenia, — wówczas **pierwszeństwo** w żądaniu zadosyćuczynienia przysługuje najpierw obrażonemu, o ile zniewagi są równorzędne.

W razie przeciwnym najciężej obrażonemu.

§ 21.

Autor odpowiada za obraźliwy artykuł.

O ile autor jest nieznanymi i jego nazwiska nie chce wskazać redaktor odpowiedzialny, wówczas sam odpowiada honorowo.

§ 22.

Jedynie wtedy odpowiada odpowiedzialny redaktor za artykuł obraźliwy, jeżeli jego autor jest honorowo zdyskwalifikowany, a fakt ten był już uprzednio znany odpowiedzialnemu redaktorowi.

Gdy fakt ten nie był mu znany, sprawę należy skierować na drogę sądową.

§ 23.

Jeżeli redaktor odpowiedzialny jest człowiekiem honorowo zdyskwalifikowanym sprawę należy skierować na drogę sądową.

§ 24.

Właściciel, względnie wydawca pisma, odpowiada honorowo jedynie wtedy, gdy wyjdzie na jaw, iż inkryminowany artykuł z jego inicjatywy został napisany.

§ 25.

Normalnie człowiek honoru nie odpowiada nigdy na obrazę obrazą.

Mogą jednak zajść wyjątkowe wypadki i odnośnie do nich należy trzymać się następujących zasad:

1. o ile obie zniewagi były jednej kategorii, należy przyznać prawa obrażonemu temu, który pierwszy obrażony został;

2. jeżeli obrażony na lekką obrazę reagował zniewagą cięższą, należy prawa obrażonego przyznać ciężej obrażonemu;

3. jeżeli obrażony na jakąkolwiek zniewagę słowną (wyjawszy zakwestjonowanie honorowości lub czci rodziny) reagował czynnie, stawia się w położenie obrażającego.

ROZDZIAŁ II.

STRONY W POSTĘPOWANIU
HONOROWEM.

§ 26.

Stronami w niniejszem postępowaniu nazywamy osoby honorowe, spór ze sobą wiodące t. j. żądające i dające zadosyuczynienie honorowe.

Są niemi z jednej strony wyzwany, z drugiej wyzywający.

§ 27.

Przez osoby honorowe czyli osoby zdolne do żądania i dawania zadosyuczynienia honorowego, rozumiemy te osoby płci męskiej, które z powodu **wykształcenia, inteligencji osobistej, stanowiska społecznego** lub **urodzenia**, odznaczają się doborem towarzystwa, godnym charakterem i nieskazitelnem życiem, tak prywatnem jak i towarzyskiem.

§ 28.

Klerycy, słuchacze seminarjów duchownych związani klauzulami, dalej zakonnicy związani ścisłemi regułami zakonnemi,

lubo muszą być **w zasadzie uważani za ludzi honorowych** — **nie mogą** wdawać się w jakiegokolwiek pertraktacje honorowe oparte na niniejszych przepisach, albowiem stoją poza obowiązkami złączonymi ze świeckiem pojęciem honoru.

Inne osoby stanu duchownego mogą, aczkolwiek **nie muszą**, żądać zadosyuczynienia honorowego, w razie zaistnienia obrazy, albowiem żądanie takie nie może być w żadnym wypadku równoznaczne z dążeniem do uzyskania zadosyuczynienia z bronią w rękę.

W pierwszej bowiem linii zastępcy honorowi stron obu, muszą dążyć do załatwienia sprawy w sposób odpowiedni do warunków i okoliczności, a zatem w danym wypadku **bezwzględnie** starać się niedopuszczyć do starcia orężnego.

§ 29.

Uprawnionymi do żądania i dawania zadosyuczynienia honorowego (§ 27.) są osoby posiadające pewne kwalifikacje względnie cenzus.

§ 30.

I tak osoby mające ukończone szkoły średnie, w zasadzie muszą być uważane za honorowe.

Rozróżniamy:

a) osoby uznane przez prawo i otoczenie za niepełnoletnie i takowe nie mogą prowadzić ani występować w żadnych sprawach honorowych n. p. uczniowie szkół średnich;

b) tudzież osoby niepełnoletnie wobec prawa, jednak uważane za pełnoletnie w stosunkach towarzyskich n. p. słuchacze uniwersytetów i te osoby mogą samoistnie prowadzić sprawy honorowe i w sprawach honorowych występować.

§ 31.

Starszy brat albo ojciec mogą zastąpić w postępowaniu honorowem małoletniego brata względnie syna, o ile temuż odmówiono zadosyćuczynienia z powodu małoletności. O ile małoletni jest obrazicielem, to tego rodzaju zastępstwo nie może mieć miejsca.

W razie obrazu małoletniego, może go również zastąpić pełnoletni przyjaciel (§ 30. uwaga: b).

§ 32.

Również muszą być uważane za honorowe osoby, które dzięki swej inteligencji mimo braku wykształcenia średniego w rzeczywistości co najmniej dorównują poziomowi umysłowemu człowieka posiadającego średnie wykształcenie.

Nie można tedy odmówić zadosyćuczynienia honorowego n. p. mechanikowi, który skutkiem swego wynalazku dał świadectwo swej umysłowości lub drukarzowi, który dzięki swym zdolnościom i uczciwej pracy, dobił się stanowiska wyższego jak n. p. stanowiska dyrektora drukarni.

Z tych samych powodów nie można odmówić prawa do dawania i żądania zadosyćuczy-

nienia honorowego osobom, które utrzymują stałe stosunki towarzyskie i przyjacielskie z osobami honorowemi.

§ 33.

Dzięki wybitnemu stanowisku społecznemu muszą być w zasadzie uważane za honorowe osoby, nie posiadające nawet wymogów z § 30. i 32. n. p. przemysłowiec, który uzyskał godność prezesa Izby Handlowo-Przemysłowej.

§ 34.

Jako zabytek rycerskości średnich wieków, wszyscy autorzy kodeksów honorowych przyznają prawo do dawania i żądania zadosyćuczynienia honorowego osobom stanu szlacheckiego, bez względu na wymogi z § 30., 32. i 33.

§ 35.

Wszyscy ludzie honoru są sobie bezwzględnie równi, nie wolno zatem odmówić zadosyćuczynienia honorowego z powodu różnicy urodzenia, stanowiska, majątku i t. p.

Osoba odmawiająca zadosyćuczynienia honorowego jedynie z powodu różnic wyżej wymienionych, staje się tem samem niehonorową.

§ 36.

Dopuszczenie się pewnych czynów hańbiących, wykreśla daną jednostkę raz na zawsze z grona ludzi honorowych.

Do osób pozbawionych prawa żądania i dawania satysfakcji honorowej należą:

I. a) karany przez sąd państwowy za zbrodnię i za przestępstwa pochodzące jużto z chęci zysku, jużto za przestępstwa inne, mogące jednak danego osobnika poniżyć w opinii ogółu;

Osoby, które są zamieszane w procesa dotykające ich nieskazitelności, mogą traktować honorowo, jednak przed definitywnem załatwieniem sprawy, musi sąd honorowy orzec:

- a) co do ich honorowości,
- b) względnie zadecydować, czy należy wy-czekiwać prawomocnego wyroku.

Zależnie od treści wyroku, wzgl. prawomocnego umorzenia sprawy (brak dostatecznych dowodów do zasądzenia, przedawnienie i t. p.), mogą zastępcy ponownie zwrócić się do sądu honorowego o ostateczne wydanie decyzji co do honorowości danej strony.

- b) denuncjant i zdrajca;
- c) dezertter z armji polskiej;
- d) oszczerca;
- e) lichwiarz i paskarz;
- f) szantarzysta;
- g) fałszywie grający o pieniądze;
- h) przywłaszczający sobie nieprawne tytuły, godności lub odznaczenia.

Wyżej wymienione osoby muszą być uważane za wykluczone ze społeczności ludzi honorowych bez względu na to, czy sprawa ich karna zakończona została wyrokiem sądowym skazującym, czy też w inny sposób bez wyroku jak n. p. amnestja ogólna.

II. a) nieżądający zadosyćczynienia za ciężką zniewagę, wyrządzoną przez człowieka honorowego;

b) przekraczający zasady honorowe w czasie pertraktacyj honorowych lub starcia orężnego;

c) odwołujący obrazę na miejscu starcia przed pierwszym złożeniem, względnie pierwszą wymianą strzałów;

d) tchórz w pojedynku lub na polu bitwy;

e) zeznający nieprawdę przed sądem honorowym;

f) podstępnie napadający z tyłu, z ukrycia i t. p. jużto by się zemścić za doznaną obrazę, jużto by zajście sprowokować;

g) stawiający zarzuty przeciw honorowi osoby drugiej i uchylający się od ich podtrzymania przed sądem honorowym;

h) zastępca honorowy, który naraził na szwank honor swego klienta przez nie-dbalstwo lub złośliwość wzgl. upór;

i) obcuający ustawicznie z ludźmi niehonorowymi;

j) uznany przez sąd honorowy za niezdolnego do dawania i żądania zadosyć-

uczynienia honorowego, lub wykluczony ze stowarzyszenia za czyny hańbiące.

III. a) notorycznie łamiący słowo honoru;

Jedynie złamanie słowa honoru lub kłamstwo może być usprawiedliwione, jeżeli się rozchodzi o obronę czci kobiety.

b) piszący anonimy;

c) paszkwilant i członek redakcji pisma paszkwilowego;

d) niebroniący napadniętego przyjaciela lub towarzysza, jak również zdradzający powierzone tajemnice.

IV. a) niepłacący w terminie długów honorowych względnie zaciągniętych długów zwyczajnych mimo możliwości;

Pod pojęcie długu honorowego podciągnąć należy, nie tylko długi pod tym tytułem zaciągnięte, ale także z jakiegokolwiek tytułu długi bliskich krewnych a specjalnie rodziców, po których odnośny osobnik otrzymuje spadek lub legat.

b) zastawiający lub sprzedający dla własnej korzyści powierzone mu rzeczy.

V. notoryczny alkoholik, o którym stanie nietrzeźwym popełnia czyny poniżające go w opinii społecznej.

VI. gospodarz łamiący prawa gościnności przez rozmyślne obrażanie gości we własnym mieszkaniu.

VII. a) przyjmujący utrzymanie od kobiet, niebędących jego najbliższymi krewnymi;

b) kompromitujący cześć kobiet niedyskrecją;

c) ten, kto nie broni czci kobiet pod jego opieką pozostających;

d) znieważający kobiety i t. p.

§ 37.

Sądowe przedawnienie przestępstwa ma najniższego znaczenia przy badaniu honorowości w toku postępowania honorowego.

§ 38.

Mimo pełnej zdolności do dawania zadośćuczynienia honorowego **mogą** poniżej wyczerpująco wyliczone osoby, **odmówić dania zadośćuczynienia honorowego, bez narażenia się na ujemne skutki takiej odmowy.**

§ 39.

I tak: każdy wykonywujący swój zawód w granicach ustawą ściśle określonych, albo spełniający polecenie wyższej władzy, **może** odmówić zadośćuczynienia honorowego, skoro wykonując swój zawód lub urzędowanie, obraża osobę drugą.

Przepis niniejszy zezwala na uchylenie się od dawania zadośćuczynienia honorowego je-

dynie tylko osobom, wykonującym swój zawód **w granicach ustawy.**

O ile przez dokonaną obrazę dopuścili się one przekroczenia granic swego ustawowego działania, nie mogą się zastrzegać dobrodziejstwem niniejszego paragrafu.

§ 40.

Posłów i senatorów nie można pociągać do odpowiedzialności honorowej za ich mowy, o ile w tychże nie mieściły się osobiste obrazy.

§ 41.

Wolni od dawania zadośćuczynienia honorowego są zastępcy w sprawie honorowej, którzy w gorącej wymianie słów przy obronie swego klienta, użyją nieostrożnych zwrotów lub porównań.

§ 42.

W żadnym wypadku nie wolno pociągać do odpowiedzialności honorowej sędziów honorowych, z powodu wydania orzeczenia niekorzystnego dla danej strony.

§ 43.

Publiczne krytyki nawet ostre i bezwzględne, dotyczące osób lub urzędów, jeżeli napisane zostały w interesie dobra publicznego, — nie mogą być powodem wyzwania, o ile nie wyciągają na jaw faktów z życia prywatnego.

§ 44.

Również niemogą być powodem do żądania zadośćuczynienia honorowego ogłoszone drukiem krytyki i sądy, odnoszące się do naukowej, literackiej lub wogóle fachowej umiejętności i działalności, lecz jedynie w tym wypadku, gdy krytyki te i sądy wypowiedziane zostały rzeczowo, bez zniewag osobistych.

ROZDZIAŁ III.

ZASTĘPCY.

§ 45.

Zastępcami honorowymi, sekundantami lub świadkami nazywamy osoby pełnonorowe, mianowane przez strony spór honorowy wiodące po 2-ch z każdej strony, których zadaniem jest, prowadzenie i zakończenie sprawy w ten sposób, by honor ich mocodawców nie został na szwank narażony.

§ 46.

Zastępcami muszą być ludzie honoru, zachowujący wzorowo formy towarzyskie, energiczni i bezstronni, przytomni tudzież nieskazitelni, obznajomieni z **zasadami postępowania honorowego** i co równie ważne, z **zasadami władania bronią**, — niemniej winni pozostawać w możliwie jaknajściślejszych stosunkach ze swoim mocodawcą.

§ 47.

Zastępcy spełniają jedną z najważniejszych funkcji, są oni pełnomocnikami, po-

wiernikami i obrońcami swego mocodawcy.

Zadaniem ich jest uczynienie wszystkiego, by sprawę jaknajrychlej załatwić.

Jakakolwiek opieszałość, błąd, niedokładne zbadanie okoliczności powodujących zajście, niedyskrecja, nie mówiąc już o stronniczości, może doprowadzić do narażenia nie tylko honoru ale także i życia swego mocodawcy.

§ 48.

Obowiązkiem człowieka honorowego jest przyjąć zastępstwo honorowe o ile tego żąda jego przyjaciel — i zastępować sprawę z taką troskliwością, jakgdyby się o własny honor sekundanta rozchodziło.

§ 49.

Zdarzają się wypadki częstych zmian zastępców podczas postępowania honorowego.

Ma to swe źródło głównie w tem, że zastępstwa podejmują się osoby, które albo wcale, albo bardzo mało znają swego mocodawcę, stąd też w toku pertraktacyj honorowych, często zaskoczeni bywają pewnymi momentami, o których gdyby wiedzieli, nie podjęliby się zastępstwa.

§ 50.

Zastępcy uzyskują swój mandat na pod-

stawie pełnomocnictwa, które w zasadzie winno być ustne i nieograniczone.

O ile nawet w wyjątkowych wypadkach pełnomocnictwo to może być ograniczone, to jednak zastępcy nie mogą być nigdy tak dalece skrepowani, by uwzględnić musieli żądanie swego mocodawcy doprowadzenia do pojedynku kończącego się śmiercią jednego z walczących.

§ 51.

Mocodawca mianując swoich zastępców, nie powinien najmniejszego nawet szczegółu dotyczącego zajścia przed nimi zataić, powinien im wyznać całą prawdę, dokładnie i szczegółowo poinformować o stanie faktycznym rzeczy i ewentualnych pobudkach zajścia.

§ 52.

Zastępcy objąwszy mandat, stają się pełnomocnikami swego klienta, mającymi prawo do bezwzględnego jego zaufania, w spełnianiu swego zadania winni się kierować regułami kodeksu honorowego, własnym sądem i sumieniem, a nie świadomością przekręcaniem sprawy.

§ 53.

W wyjątkowych wypadkach, a specjalnie jeżeli powodem zajścia są okoliczności natury dyskretnej lub drastycznej, może

mocodawca z pominięciem nazwisk i szczegółów ubocznych podać stan faktyczny w ten sposób, by zachować tajemnicę nawet wobec zastępców.

§ 54.

Jeżeli instrukcje dane zastępcom przez mocodawcę, niezgadają się z honorem tychże lub zapatrywaniem, winni oni godność swą złożyć, względnie nie przyjąć zastępstwa.

§ 55.

Również winien zastępca natychmiast złożyć mandat, o ile w czasie pertraktacji honorowych popadł w ostry konflikt z zastępcami strony przeciwnej.

§ 56.

Gdy w toku pertraktacji honorowych między zastępcami, oprócz konfliktu zaszedł wypadek obrazy, winien oskarżony zastępca bezzwłocznie złożyć swą godność i w myśl ogólnych przepisów wyzwąć obrażającego, który po tem wyzwaniu, musi również złożyć swój mandat.

§ 57.

Zastępca, przeciw któremu jedna ze stron ewent. zastępcy tejże, podnieśli zarzut tej natury, że pozbawiają go prawa funkcjonowania w danej sprawie honorowej,

powinien dobrowolnie złożyć swój mandat — i zastrzec sobie dochodzenie swych praw w normalnym trybie.

§ 58.

Zastępcy winni udzielać informacji swemu mocodawcy o przebiegu jego sprawy honorowej, zaś mocodawcy przysługuje prawo sprzeciwienia się proponowanemu lub dokonanemu załatwieniu sprawy przez zastępców, i w tym celu może on cofnąć, ewent. odebrać udzielone mandaty swoim zastępcom.

§ 59.

Również może on odebrać mandaty swoim zastępcom bez podania powodów, nie odpowiadając honorowo za czyn ten, lecz jedynie tylko w tym wypadku, o ile to nastąpiło w formie uprzejmej.

§ 60.

Tak obustronni zastępcy jak ich mocodawcy są zobowiązani do zachowania bezwzględnej dyskrecji, zarówno co do zaistnienia jak i przebiegu sprawy honorowej.

Rozgłaszanie względnie omawianie danej sprawy honorowej z osobami trzecimi niejednokrotnie po kawiarniach jest niewłaściwym i dyskredytującym przedewszystkiem rozgłaszającego, a samej spra-

wie i jej załatwieniu (jak n. p. starcie z bronią w rękę) może tylko szkodzić.

§ 61.

W razie złożenia godności zastępcy, cofnięcia lub odebrania mandatu, jest sekundant honorowo zobowiązany do zachowania nie tylko tajemnicy samego zajścia, lecz tembardziej do zachowania dyskrecji, co do słabych stron danej sprawy honorowej.

§ 62.

Przed definitywnem załatwieniem sprawy nie wolno zastępcom stron obu stykać się z przeciwnikami ich mocodawców.

§ 63.

Obowiązkiem zastępców honorowych jest, starać się **przewszystkiem** o pokojowe załatwienie sprawy, i uważać pojedynek **jako ostateczność**.

§ 64.

O ile zastępcy ustalili pojedynek jako jedyny sposób honorowego załatwienia sprawy, jest ich obowiązkiem przy tymże fungować, wyjąwszy, iż z góry postanowiono, że w razie pojedynku wezwać do niego należy innych zastępców honorowych.

§ 65.

Zastępcami honorowymi nie mogą być:

- a) osoby niehonorowe (§ 36),
- b) osoby, które posiadają niezafatwioną jeszcze sprawę honorową,
- c) osoby, które dana obraza dotyka w jakikolwiek sposób, chociażby pośrednio lub które w sprawę moralnie są zawikłane,
- d) małoletni i osoby, z powodu ułomności niezdolne do władania bronią,
- e) ci, którzy w danej sprawie fungowali jako sędziowie honorowi lub rozjemczy,
- f) osoby stojące do siebie w stopniu 1-szym lub 2-gim pokrewieństwa.

Przepis ten uwzględnia moment, iż bliski krewny nie może bezstronnie i z zimną krwią uznać i rozpatrzeć popełnione postęпки swego krewnego.

- g) zawodowy szermierz.

§ 66.

Zastępca honorowy, który przez swą opieszłość lub lekkomyślność narazi na szwank honor swego klienta, staje się niehonorowym (§ 36).

§ 67.

Zastępcy, którzy skompromitują swego klienta w czasie pertraktacyj honorowych, winni dać temuż na żądanie zadośćuczynienie z bronią w rękę.

ROZDZIAŁ IV.

POSTĘPOWANIE HONOROWE.

§ 68.

Obraza jest powodem do wszczęcia sprawy honorowej. Celem postępowania, jest honorowe zadośćuczynienie, ewentl. wyświechtanie zajścia.

§ 69.

W razie zajścia pomiędzy dwoma osobami honorowymi, musi jedna z nich na żądanie drugiej podać swe nazwisko i imię oraz dokładny adres.

Od tej chwili, względnie od chwili zaistnienia obrazy, aż do czasu ostatecznego i definitywnego zlikwidowania zajścia, przeciwnicy nie mogą się ze sobą stykać lub w jakikolwiek bądź sposób komunikować, chociażby za pośrednictwem osób trzecich.

§ 70.

Osobom honorowym nie wolno w zasadzie na zniewagę reagować zniewagą. Odróżnić należy ludzi o poczuciu honoru

od jednostek, które uznają za jedyny sposób zadośćuczynienia im odpowiedniego, reagowania na obrazę obraza, z czego powstają klótnie, przezwiska i karczemne biatyki.

W pewnych jedynie wyjątkowo zajęć mogących specjalnych obrazach, jest dopuszczalna natychmiastowa reakcja.

§ 71.

Dla ochrony czci obrazonego i dania mu zadośćuczynienia, istnieje osobne postępowanie, które rozpoczyna się tem, iż obrażony winien po obrazie zamianować dwóch zastępców honorowych zwanych także sekundantami.

§ 72.

Zastępcy ci winni najpóźniej w przeciągu 24 godzin od zaistnienia obrazy licząc, zgłosić się u osoby mającej być wyzwana.

Czas ów liczyć należy przy obrazie bezpośrednio od chwili zaistnienia obrazy, zaś przy obrazach z § 4, termin ów zaczyna się od chwili, w której obraza doszła do wiadomości obrazonego.

Przy obrazach z § 4 obrażony ma prawo pociągnięcia do odpowiedzialności honorowej nie tylko autora owych wersyj, lecz także osobę dalej je rozszerzającą.

§ 73.

Zastępcy zwrócić powinni baczną uwagę na swój strój i wygląd zewnętrzny, gdyż byłoby lekceważeniem osoby, od której się żąda zadośćuczynienia, jawienia się u niej nieogolonym i w zaniedbanym ubraniu.

Wskazany jest, o ile możności strój czarny.

§ 74.

Zastępcy winni w tej formie sprawę załatwić, aby nie zwrócić uwagi domowników, rodziny i najbliższego otoczenia.

Zachowanie zastępców winno być taktowne i grzeczne.

§ 75.

W pewnych wypadkach, a specjalnie gdy rozchodzi się o obrazę drobną, przede wszystkim między przyjaciółmi i zachodzi wątpliwość, jak należy rozumieć pewne słowa i zachowanie się, które same przez się nie muszą być obrazą, należy uprosić jednego, o ile możności wspólnego przyjaciela, któryby poprosił domniemanego obraźciela o wyjaśnienie słów, względnie czynów wątpliwych.

W razie stwierdzenia obrazy, czas 24 godzinny przysługujący obrażonemu do wyzwania, liczy się od chwili poinformo-

wania go przez owego wspólnego obustronnego przyjaciela.

Utarł się zwyczaj, że przy obrazach drobnych, małego znaczenia, wyzwany wobec przybyłych do niego zastępców strony przeciwnej, zaprzecza obrazie i owo zaprzeczenie w formie listu zastępcom doręcza.

Zastępcy owi załączając taki list w piśmie wystosowanem do swego mocodawcy stwierdzają, iż tem samem sprawa honorowa jest dla obu stron ostatecznie i definitywnie załatwiona.

Takie załatwienie sprawy jest o tyle niewłaściwem, że nie tylko stoi w sprzeczności z przepisem § 83, ale może doprowadzić w pewnych wypadkach do niepożądanych skutków wyszczególnionych w § 85.

§ 76.

Zastępcy, zgłaszając się u mającego być wyzwanym (§ 72), winni przedstawić się temuż, podać powód swego przybycia, opisać treściwie i wyczerpująco zajście będące przedmiotem obrazu, wezwać go do mianowania zastępców celem traktowania sprawy, wreszcie pozostawić swe adresy, aby ułatwić skomunikowanie się obustronnym zastępcom.

W każdym wypadku nie wolno zastępcem strony obrażonej wdawać się w jakiegokolwiek dysputy, tyżące samej sprawy, omawiać okoliczności i tła, na jakim sprawa powstała, względnie wydawać swej

zawczesnej opinji co do załatwienia sprawy.

Rola zastępców w tem stadjum postępowania honorowego, jest wyczerpująco przedstawiona w niniejszym paragrafie.

§ 77.

W razie gdyby zastępcy (§ 72), nie zastali w domu osoby, która ma być wyzwaną, winni pozostawić tamże swe bilety wizytowe, z wyszczególnieniem nazwiska swego mocodawcy i oznaczeniem godziny, w której ponownie przybędą.

Oznaczenie godziny, w której zastępcy powtórnie się zgłoszą, powinno być tak określone, by pomiędzy pierwszą a drugą bytnością zastępców, upłynęło conajmniej godzin 6. (sześć).

§ 78.

Jeżeli mimo oznaczonego w ten sposób czasu, zastępcy nie zastaną znowu osoby, która ma być wyzwaną, winni pozostawić jej list treści odpowiadającej § 76., a ponadto określić czas i miejsce, gdzie oczekiwać będą jej zastępców.

Koniecznem jest, by zastępcy wyżej cytowanej treści list mieli wygotowany już ze sobą, aby uniknąć dorywczego pisania listów już to w korytarzach domów, już to w cudzem mieszkaniu.

Takie dorywcze pisanie listów, może nie odpowiadać zarówno przyjętej formie zewnętrznej, jak i treść, może nie być w pośpiechu odpowiednio zestylizowana.

§ 79.

Nie jest obowiązkiem zastępców robić poszukiwania za osobą, która ma być wyzwana, albowiem ta może się rozmyślnie ukrywać i wystarcza najzupełniej pozostawienie listu jak w § 78.

§ 80.

O ile wyzwany jest człowiekiem obcym w danej miejscowości, i nie posiada tamże dostatecznej znajomości, a zatem nie może naznaczyć swych zastępców, wtedy przysługuje mu prawo zwrócenia się w terminie 24 godzin od chwili wyzwania licząc, do zastępców strony żądającej zadostyczynienia honorowego, z prośbą o wskazanie mu osób, któreby podjęły się jego zastępstwa.

Wrazie gdyby zastępcy wyzywającego, nie mogli wskazać w przeciągu 24 godzin osób, które **faktycznie** podjęłyby się tego zadania, wówczas winni wyznaczyć mu odpowiedni czasokres, celem zamianowania zastępców, **ewentualnie** w miejscu jego stałego zamieszkania.

Wzywany, na żądanie zastępców, musi podać wszystkie szczegóły dotyczące jego osoby i wykazujące jego honorowość.

W podobnym wypadku, oficer winien się zwrócić do najbliższego komendanta garnizonu z prośbą, o zamianowanie z urzędu dwóch zastępców, którzy sprawę dalej poprowadzą.

§ 81.

W wypadku, gdy osoba, która ma być wyzwana mieszka w innej miejscowości aniżeli wyzywający, winni zastępcy tegoż, wysłać telegram lub list polecony za recepisem zwrotnym, w którym oznaczają dzień i godzinę swego przybycia.

Po otrzymaniu takiego telegramu lub listu, człowiek honoru powinien oczekiwać zastępców u siebie w domu o oznaczonej porze.

Wysłanie depechy telegraficznej lub listu przerywa termin 24 godzin, niemniej jednak zastępcy winni udać się w przeciągu następnych 24 godzin do miejscowości, w której obrazieliel przebywa.

W każdym wypadku należałoby dążyć do zerwania zakorzenionego zwyczaju, przesyłania wprost do obrazieliela przez zastępców obrażonego, listownego wyzwania.

§ 82.

Jeżeli osoba obca w danej miejscowości zostanie obrażoną, wówczas po podaniu imienia i nazwiska (§ 69.) obrażony winien oświadczyć obrazielielowi, że natychmiast po powrocie do swego miejsca za-

mieszkania zamianuje zastępców, którzy zgłoszą się u niego celem dokonania wyzwania.

Z uwagi jednak na cel podróży i odległość, w danym wypadku nie obowiązuje obrażonego przyjęty ogólnie termin 24-godzin, lecz jest on uprawniony do **6-ciu** dni włącznie, zamianować zastępców w miejscu swego stałego pobytu, którzy najpóźniej w siódmym dniu, winni od obrażającego zażądać zadośćuczynienia honorowego. Niemniej jednak obrażony obowiązany w razie wcześniejszego powrotu, zamianować swych zastępców natychmiast.

§ 83.

Zastępców (§ 76.), winien wyzwany przyjąć z całą godnością, spokojnie ich wysłuchać, wstrzymać się od jakichkolwiek polemik względnie wyjaśnień sprawy i zawiadomić, że ze swej strony zamianuje zastępców i spowoduje jaknajrychlejsze skomunikowanie się tychże z zastępcami strony przeciwnej.

Wychodząc z założenia, że sprawy honorowe zaistnieć mogą tylko między ludźmi honorowymi, a zatem takimi, których oświadczenia są bezwzględnie prawdziwe, polskie zwyczaje honorowe w przeciwieństwie do kodeksów niemieckich, nie stają na stanowisku bezwzględnej pisemności.

I tak: zupełnie zbytecznem jest, by osoba mianująca w sprawie honorowej zastępców, dawała tymże na piśmie upoważnienie.

Dwaj zastępcy jawiący się u wyzwanego, pozostawiają temuż swe adresy, i nie może

zajść żadna wątpliwość, iż działają samowolnie i bez ustnego upoważnienia.

Takie wypadki wogóle w Polsce dotychczas niezaiśniały, gdyż osoba, któraby bez upoważnienia ustnego w imieniu drugiej osoby, zażądała od kogokolwiek zadośćuczynienia, byłaby bezwzględnie niehonorową.

Z tych też powodów zastępcy na pierwszym obopólnem posiedzeniu nie są uprawnieni do wzajemnego badania swych pełnomocnictw.

§ 84.

Niema tedy prawa wyzwany zastrzegać sobie czasu do namysłu.

§ 85.

Zastępcy w tem stadium postępowania, również nie mają prawa do wdawania się z przeciwnikiem swego mocodawcy w jakiegokolwiek dysputy, a jeżeli wyzwany mimo zwróconej mu uwagi, usiłuje takową wywołać, winni odejść i zawiadomić wyzwanego o miejscu i czasie, w którym oczekiwać będą zastępców tegoż.

§ 86.

Nieprzyjęcie, względnie odmówienie przyjęcia u siebie zastępców, zdradza tak dalece idący brak znajomości zasad honorowych, iż w danym wypadku spisać należy protokół jednostronny.

Sprawa sama zaś może skierowaną być na drogę sądową.

§ 87.

Już przy wyzywaniu powinien wyzwany o ile ma niezalutwioną sprawę honorową, podać to do wiadomości zastępców strony przeciwnej.

W takich wypadkach wyzwany powinien jednak zamianować ze swej strony zastępców honorowych, i na pierwszym zebraniu obopólnych zastępców, fakt powyższy winien być protokółarnie stwierdzony, a załatwienie odroczone, aż do definitywnego załatwienia poprzedniej sprawy.

§ 88.

Również przy wyzywaniu powinien wyzwany, o ile stan zdrowia nie pozwala mu na danie zadośćuczynienia honorowego z bronią w rękę, fakt ten podać do wiadomości zastępców strony przeciwnej, a na żądanie uprawdopodobnić.

§ 89.

Wyzwany jest uprawniony do odrzucenia wyzwania, jeżeli ono nastąpiło po upływie terminu z § 72.

Odrzucenie takie wyzwania, nie może mieć miejsca, jeżeli zastępcy zwłokę usprawiedliwiają bardzo ważną, umotywowaną przyczyną (vis maior).

§ 90.

Jeżeli wyzwanie nastąpi po upływie 48 godzin od chwili obrazy licząc, nie wolno wyzwanemu przyjąć wyzwania.

Nieprzyjęcie wyzwania nie może mieć miejsca, jeżeli zastępcy zwłokę ponad wszelką wątpliwość udowodnią przeszkodami niedopuszczoniami (vis maior).

§ 91.

Odrzucenie wyzwania bez kwestjonowania honorowości, może nastąpić w wypadkach niżej wyszczególnionych:

a) jeżeli stan faktyczny, na którym opiera się wyzwanie nie jest wyraźny;

Obrażony swoim zastępcom, winien podać dokładnie ze wszystkimi okolicznościami ubocznymi stan faktyczny, a specjalnie czem czuje się dotknięty.

W takich wypadkach żądanie zadośćuczynienia honorowego, opierać się będzie zawsze na wyraźnym stanie faktycznym, i nie zajdzie nigdy potrzeba dyskusji nad tym stanem, między zastępcami a obrażającym.

Czy w ten sposób podany stan faktyczny jest zgodny ze stanem rzeczywistym, decyduje w toku postępowania honorowego obustronni zastępcy.

W powyższym punkcie określony jako „**niewyraźny stan faktyczny**“ zaistniałby w wypadku, gdyby obrażony wskazał w stanie faktycznym n. p.: „ciągle afronty“, niepodając kiedy one miały miejsce i na czem polegały.

b) jeżeli forma i sposób wyzwania nie odpowiada przepisom kodeksu honorowego (§ 89, 90);

§ 92.

Może odinowić zadośćuczynienia honorowego:

a) mąż, który znieważa człowieka uwodzącego mu żonę,

b) głowa rodziny, skoro wyzywającym jest człowiek starający się o rękę córki, siostry, lub wychowanki wyzwanego, a powodem wyzwania jest odmówienie ręki jednej z wymienionych osób.

§ 93.

Również mogą odmówić zadosyćuczynienia osoby wyszczególnione w § 39, 40, 41.

§ 94.

Osoby liczące więcej niż 60 lat, mogą odmówić dania satysfakcji z bronią w ręku.

§ 95.

Jedna obraza pociąga za sobą tylko jedną sprawę honorową, a co zatem idzie, i jedno zadosyćuczynienie honorowe.

O ile zniewaga raz już między temi samemi osobami została honorowo załatwioną, a jedna z nich ponownie, na tym samym stanie faktycznym powtórnie wywołuje zajście, wówczas obrazę należy uważać jako **provokację**, a osobę, która się jej dopuszcza, za **provokatora**.

Tego rodzaju sprawę należy przekazać władzom państwowym do ukarania.

Przez provokację rozumieć należy rozmyślane, świadome wyzywające, nie odpowiednie zachowanie się danego osobnika, a mające na celu, zmuszenie drugiej strony do reakcji, a zatem zdążające do wywołania zajścia, które w konsekwencji pociągnąć za sobą winno według zamiaru provokatora, postępowanie honorowe.

§ 96.

Wyzwany musi odmówić zadosyćuczynienia honorowego osobom w § 36. wyszczególnionym.

§ 97.

W razie odmówienia zadosyćuczynienia, wyzwany winien zastępcom strony przeciwnej, podać to wraz z powodami w sposób oględny i grzeczny.

Zastępcy wyzywającego, mogą zażądać podania na piśmie tychże powodów, co wyzwany musi uczynić.

Odmówienie takiego pisemnego stwierdzenia powodów odmówienia zadosyćuczynienia, uprawnia zastępców strony wyzywającej, do spisania protokołu jednostronnego.

§ 98.

O ile odmówienie dania zadosyćuczynienia honorowego, opiera się tylko na powodach formalnych (§ 91.), uznać należy za zgodą stron obu sprawę jako nie istniejącą. Wrazie rozbieżności zdań między stronami rozstrzyga sąd honorowy.

§ 99.

O ile odmówienie dania zadosyćuczynienia honorowego, popiera wyzwany zarzutami godzącymi w honor wyzywającego, winien na żądanie nie tylko dać pisemne określenie powodów, dla których odmawia zadosyćuczynienia honorowego, ale także na dalsze żądanie zamianować zastępców, którzy już na pierwszym posiedzeniu odnośne zarzuty w formie zapisu sporządzone, winni przedstawić sądowi honorowemu celem ich rozpatrzenia.

§ 100.

Odmówienie zadosyćuczynienia honorowego można zakomunikować, albo zaraz zastępcom strony przeciwnej, albo też uczynić to, przez swych zastępców na pierwszym posiedzeniu.

Ten ostatni zwyczaj odmówienia zadosyćuczynienia honorowego dopiero przez mianowanych zastępców, o tyle jest praktyczniejszy, że odpada uzasadnienie odmowy podczas wyzwania, sprawa zaś sama zakończoną zostanie dwustronnym protokołem, a skutkiem tego unika się spisania ewent. jednostronnego protokołu.

§ 101.

Wyzwany, który w przeciągu 24 godzin od chwili wyzwania go licząc, niezamiana-

nuje zastępców bez żadnego ważnego powodu, uchyla się temsamem od dania zadosyćuczynienia honorowego.

W tym wypadku pożądanem jest, by zastępcy obrażonego dodatkowo zwrócili się do wyzwanego o wyjaśnienie powodu niezamianowania zastępców.

Po upływie dalszych 24 godzin, zastępcy wyzywającego mogą sporządzić protokół jednostronny, załatwiający ich klientowi sprawę jednostronnie.

§ 102.

W wypadkach z § 78., winni zastępcy ustalić, czy osoba mająca być wyzwaną, w krytycznym czasie przebywała w danej miejscowości, a co zatem idzie, czy listów mogła otrzymać.

§ 103.

Zastępcy, którzy objęli zastępstwo wyzwanego, mają obowiązek zgłoszenia się jaknajrychlejszego do zastępców wyzywającego, celem ustalenia miejsca i czasu pierwszego posiedzenia.

§ 104.

Miejscem pertraktacji honorowych jest zawsze jedynie miejsce zamieszkania obrażonego, a zatem w wypadkach z § 81 zastępcy wyzwanego winni udać się do miej-

sowości, gdzie mieszka wyzywający, i tam z zastępcami tegoż sprawę przeprowadzić.

§ 105.

Załatwianie spraw honorowych po kawiarniach i knajpach, jest wysoce niewłaściwym. Miejscem takich pertraktacyj honorowych i spisywania protokółów, winny być mieszkania prywatne, kancelarje w godzinach pozaurzędowych i t. p.

§ 106.

Do ważności jakichkolwiek postanowień dotyczących sprawy samej, konieczna jest równoczesna obecność na posiedzeniach wszystkich czterech zastępców.

§ 107.

Na posiedzeniach, zastępcy winni jawnie się w oznaczonym czasie i miejscu punktualnie.

§ 108.

Na pierwszym posiedzeniu, zastępcy powinni ustalić przedewszystkiem, jakie ogólne zasady postępowania honorowego (kodeks honorowy) będą podstawą pertraktacji.

Jeszcze do niedawna na ziemiach polskich używano przy przeprowadzaniu spraw honorowych kodeksów obcych jakkolwiek niebrakowało już wtedy polskich.

Czyniono to zapewne z tej przyczyny, że kodeksy polskie były nieco za szczupłe a co zatem idzie, nie znajdowano w nich wskazówek dla całego szeregu spraw honorowych.

Ze zwyczajem tym należy raz na zawsze obecnie zerwać, a posługiwać się jedynie kodeksami polskimi, które jako nasze, oddają najlepiej ducha polskiego i zwyczaje.

Wobec faktu, że na ziemiach naszych jest w użyciu kilka ogólnych zasad postępowania honorowego (kodeksów), winni zastępcy zaraz przy pierwszym spotkaniu się, ustalić pisemnie kodeks, którego zasad zamierzają przestrzegać podczas pertraktacji.

§ 109.

Na temże posiedzeniu, winni również zastępcy zbadać osobiste kwalifikacje osób spór honorowy wiodących, a zatem przedewszystkiem zbadać ich zdolność honorową (Rodział II).

§ 110.

Jeżeli podczas pertraktacji honorowych zastępcy jednej ze stron, podniosą zarzut niehonorowości odnośnie do strony drugiej, i zarzut ten nie zostanie pomiędzy obopólnymi zastępcami wyjaśniony, na ten czas winni zastępcy sporządzić zapis na mający się ukonstytuować sąd honorowy, który orzeknie co do postawionego zarzutu.

Jest zasadą postępowania honorowego, że jeżeli niezdolność honorowa polega tylko na pogłoskach lub domysłach, winien wyzywają-

cy postąpić w myśl § 71, 72 i 76, a odnośne zarzuty w formie zapisu przedłożyć sądowi honorowemu do rozstrzygnięcia.

Jest bowiem zasadą, że każdy zarzut nie-honorowości należy przed sądem honorowym udowodnić.

Nie wolno bez wyzwania a zatem bez wdrożenia postępowania honorowego, spisywać protokółów jednostronnych.

§ 111.

Skoro zarzuty postawione zostaną bezpodstawnie, złośliwie i lekkomyślnie, i przed sądem honorowym okażą się nieprawdziwymi, na ten czas o ile zarzuty te wysunął wyzwany, traci on prawo do dania i żądania zadosyćczynienia honorowego, co też zastępcy wyzywającego stwierdzą w protokóle, który można opublikować.

W takim wypadku sąd honorowy winien stwierdzić z urzędu, czy zarzuty nie zostały postawione lekkomyślnie, złośliwie lub niezasadnienie.

To samo odnosi się, jeżeli w toku postępowania honorowego, wyzywający podnosi w ten sposób i tego rodzaju zarzuty, przeciw stronie wyzwanej.

§ 112.

Na wypadek, jeśli obraza jest tak ciężką, że mieści w sobie zakwestjonowanie honorowości obrażonego, winni zastępcy stron

obu, zwrócić się z podniesionymi zarzutami do sądu honorowego, względnie sądu karnego, przed którymi to instancjami winien obrażający zarzuty swe podtrzymać.

Przy zakwestjonowaniu honorowości jednej ze stron, winni zastępcy przedewszystkiem zbadać, czy stawiane zarzuty nie polegają na pomyłce, lub nieporozumieniu, i dopiero po ustaleniu tegoż, przekazać sprawę sądowi honorowemu, lub też polecić swemu mocodawcy uzyskanie wyroku sądu karnego, co może mieć miejsce jedynie w tym wypadku, jeżeli już przedtem nie nastąpiło przedawnienie skargi.

Orzeczenie sądu honorowego jest prawomocne, zaś po wyroku karnym zastępcy winni się zastanowić czy mimo wszystko, nie powinien sąd honorowy raz jeszcze rozpatrzyć zarzutów.

W razie oddania sprawy do sądu karnego, postępowanie honorowe pozostanie w zawieszeniu.

§ 113.

Zastępcy po zbadaniu zdolności honorowej, winni ustalić, czy żądający zadosyćczynienia honorowego występuje w imieniu własnem (§ 17.), czy żąda zadosyćczynienia w imieniu osoby drugiej (§ 19, 20 i 31).

§ 114.

Poza wypadkami w § 19, 20 i 31. wyszczególnionymi, mogą żądać zadosyćczynienia honorowego w imieniu osoby drugiej:

I. syn za obrażonego ojca jeżeli:

a) ojciec jest kaleką lub niezdolny fizycznie do władania bronią,

b) jeżeli ojciec przekroczył 60 lat życia,

c) o ile obraziciel ojca jest bliższy wiekiem synowi niż ojcu;

II. pod temi samemi warunkami, jak syn w miejsce ojca, zastąpić może wnuk obrażonego dziadka, skoro tenże nie ma żadnego syna zdolnego do zastąpienia;

III. przyjaciel za obrażonego przyjaciela, jeżeli tenże nie jest zdolny do dochodzenia krzywdy z bronią w rękę;

IV. jeżeli obraziciel dopuścił się obrazy pod nieobecność przyjaciela, i na pierwsze wezwanie zniewagi nie cofa.

§ 115.

Jeżeli ojciec, znieważył słownie osobą drugą i został w konsekwencji tego czynnie znieważony, na ten czas syn, czynnie znieważonego ojca, może wstąpić w jego prawa i zażądać zadosyćczynienia honorowego od osoby czynnie znieważającej.

§ 116.

Za obrazę zmarłego, może żądać zadosyćczynienia honorowego każdy z jego najbliższych krewnych, względnie przyjaciel.

§ 117.

Za obrazę wyrządzoną przez kobietę (§ 18) są odpowiedzialni mężczyźni w tym samym porządku jak w § 19.

§ 118.

Również na pierwszym posiedzeniu, winni obustronni zastępcy przedstawić stan faktyczny, dokładnie zbadać okoliczności zarówno te, które poprzedziły, jak i te, które towarzyszyły zajściu i ustalić, dla kogo i które fakta są obciążającymi.

Zastępcy ustalwszy powyższe, postanawiają, komu przysługują prawa obrażonego a kto jest obrażającym, tudzież stopień obrazy.

§ 119.

Kwestje sporne, czy zastępstwo (§ 113.) w danej sprawie honorowej jest dopuszczalne, rozstrzyga sędzia rozjemczy.

§ 120.

W razie niejasności pewnych szczegółów, posiedzenie może być przerwane, celem wyświetlenia stanu rzeczy w sposób najbardziej wszechstronny i dla zastępców stron obu niewątpliwy.

§ 121.

Przebieg każdego posiedzenia zastępców winien być ujęty w dwóch równobrzmią-

cych protokółach, po jednym dla każdej ze stron spór honorowy wiodących.

Protokoły te stanowią integralną część całych aktów odnośnej sprawy honorowej.

Przechowywanie wszystkich protokółów i pism, z odnośnej sprawy honorowej, ma pierwszorzędne znaczenie w wypadku, gdy sprawa oddana zostanie pod sąd honorowy, gdyż z kompletnych aktów najłatwiej jest ustalić stan faktyczny.

§ 122.

Zastępcy nie są w żadnym wypadku uprawnieni do przesłuchiwania ewentualnych świadków zajścia, a o ile co do ustalenia stanu faktycznego nie dojdzie pomiędzy nimi do porozumienia, winni ustalenie to przekazać sądowi rozjemczemu.

§ 123.

Protokoły z posiedzeń muszą być podpisane przez wszystkich 4-ch zastępców jako dowód zgodnego z prawdą przebiegu narad.

Niemniej jednak, w protokółach owych muszą być zaznaczone odmienne przedstawienia stanu faktycznego, lub też odmienne zapatrywania na daną sprawę honorową przez poszczególnych zastępców.

Jednomyślność jest wymagana jedynie w protokóle będącym ostatecznym i definitywnym zlikwidowaniem zajścia.

§ 124.

Zastępcy stron obu, a jest to ich bezwzględny obowiązek, winni dążyć by zatarg honorowy w jaknajkrótszym czasie został zlikwidowany.

Utarł się zwyczaj, że zastępcy za często i nawet niejednokrotnie w błahych sprawach, gdzie przy dobrej woli obustronnej łatwo można dojść do porozumienia, odwołują się do sądów honorowych.

Sąd honorowy jest zbyt ważną instytucją, by drobne wypadki rozstrzygać — należy zwracać się do niego jedynie w wypadkach bezwzględnej konieczności.

Zaczęste odwoływania się w drobnych i mało znacznych sprawach do sądów honorowych i rozjemczych wywołuje wrażenie, nie tylko zacietrzewienia zastępów, ale także świadomego przewlekania sprawy.

§ 125.

Jeżeli zastępca złoży swą godność, lub mocodawca cofnie, ewentualnie odbierze powierzony mu mandat, wówczas ten ostatni w przeciągu 48 godzin winien zamianować nowego zastępcę, a o jego nazwisku i adresie, w tymże czasie powiadomić zastępców strony przeciwnej.

Nieusprawiedliwione przekroczenie tego terminu, uprawnia stronę drugą do zerwania pertraktacji i spisania protokołu jednostronnego.

Również ze swej strony, ustępujący zastępcą winien natychmiast o fakcie tym powiadomić zastępców strony przeciwnej.

§ 126.

Nowozamianowany zastępcą ma obowiązek zgłoszenia się u zastępców strony przeciwnej.

§ 127.

Nowo zamianowany zastępcą, nie ma obowiązku krepowania się dotychczasowym sposobem załatwiania sprawy i ma wolną rękę, w dalszym prowadzeniu tejże wedle swego uznania.

Zmianę zastępców winno się przeprowadzać jedynie w ważnych wypadkach, a nigdy zmiana ta nie powinna być środkiem do świadczenia i rozmyślnego przewlekania sprawy.

§ 128.

Jeżeli wbrew § 69. ust. 2, wyzwany w toku postępowania honorowego, przed ostatecznym załatwieniem sprawy powtórnie obrazi wyzywającego, winien tenże natychmiast przerwać dotychczasowe pertraktacje, a zastępcy jego winni spisać protokół jednostronny.

Zdarzają się wypadki, że strony po rozpoczęciu pertraktacji honorowych lub w czasie tychże, sprawę skierowują na drogę sądową, dyscyplinarną, urzędową i t. p. a to osobiście lub za pośrednictwem osób trzecich.

Postępowanie takie pominąwszy, że stoi w sprzeczności z pojęciem honoru, jest raczej wymuszeniem zadosyćczynienia równocześnie na wszystkich dopuszczalnych drogach, a zatem nieetyczne i napiętnowania godne.

Z osobnikami w ten sposób postępującymi, należy natychmiast wszelkie pertraktacje honorowe przerwać, a sprawę zakończyć protokołem jednostronnym.

§ 129.

Jeżeli w pojedynku prawidłowym jedna z osób została zranioną lub zabita, nie wolno nikomu, a zatem ani krewnemu ani przyjacielowi wywoływać celowo zajścia dla sprowokowania zwycięskiej w pojedynku strony i doprowadzenia jej do starcia orężnego.

Przepis ten ma na celu ochronę strony zwycięskiej w pojedynku, przed zemstą osób blisko stojących strony zwyciężonej.

§ 130.

Po załatwieniu wszystkich ewentualnie spraw wypadkowych, ustaleniu okoliczności zajścia stanu faktycznego, tudzież komu przysługują prawa obrazonego, przystępują zastępcy do ustalenia formy i sposobu zadosyćczynienia honorowego (vidi Rozdział VI.).

ROZDZIAŁ V.

SĄDY HONOROWE I ROZJEMCZE.

§ 131.

W wypadkach szczegółowo niniejszym kodeksem określonych a zatem gdy rozchodzi się:

1. o rozstrzygnięcie nieodwołalne i ostateczne kwestji honorowości jednej ze stron spór honorowy wiodącej;

2. o rozstrzygnięcie pytania, czy zastępcy mieli prawo w myśl kodeksu przyjętego do spisania jednostronnego protokołu (§ 223);

3. o wyjaśnienie i definitywne ustalenie spornego zapatrywania się zastępców na pewien poszczególny przepis kodeksu honorowego;

4. w wypadkach przewidzianych § 98. zwołują obustronni zastępcy, względnie zastępcy jednej ze stron **sąd honorowy**.

§ 132.

Sąd honorowy składa się z sędziów honorowych zwanych także arbitrami i z przewodniczącego (superarbitra).

Muszą to być ludzie nieskazitelni, dokładnie obznajomieni z zasadami postępowania honorowego, i zajmujący poważne stanowisko społeczne oraz pośrednio nawet nie interesowani w sporze, który ma być przedmiotem rozstrzygnięcia.

§ 133.

Tytuł swój do zasiadania w sądzie honorowym uzyskują sędziowie na mocy zaproszenia zastępców, jednej ze stron spór honorowy wiodących i przez przyjęcie tego mandatu.

Zastępcy stron obu spisując zapis na sąd honorowy, winni odroczyć pertraktację na przeciąg 24 godzin, i w tym czasie uprosić osoby, mające fungować jako sędziowie honorowi, do objęcia tych godności, a następnie powiadomić się wzajemnie o osobach sędziów honorowych.

§ 134.

W przeciwieństwie do zastępców honorowych, pełnomocnictwo sędziów honorowych jest zawsze ściśle ograniczone.

§ 135.

Sąd honorowy zależnie od umowy obustronnych zastępców, może się składać z dwóch lub czterech sędziów, zależnie od tego, czy każda strona po jednym względnie po dwóch sędziów w skład sądu honorowego wysła.

§ 136.

Sędziami honorowymi arbitrami nie mogą być:

1. osoby spokrewnione lub spowinowacane do 3-go stopnia włącznie;

2. osoby, które w danej sprawie fungowały jako zastępcy, lub które były zamieszane w dane zajście moralnie lub faktycznie;

3. osoby, które były pośrednią moralną przyczyną zajścia lub do wywołania tegoż w jakikolwiek sposób się przyczyniły;

4. osoby posiadające niezafatwioną sprawę honorową.

§ 137.

Zastępcy stron, którzy mianowali sędziów honorowych, zapraszają tychże na wspólne przedwstępne posiedzenie z sędziami strony przeciwnej, i zapoznawszy ich ze sobą, posiedzenie opuszczają.

Sędziowie honorowi następnie przystępują do wyboru superarbitra (przewodniczącego) przez głosowanie.

§ 138.

Superarbitrem zostaje ten, kto otrzymał bezwzględną większość głosów, w razie równości głosów, rozstrzyga los.

Przy losowaniu należy trzymać się zasady, iż sędziowie honorowi uproszeni przez każdą ze stron, podają po jednym kandydacie, między którymi rozstrzyga los.

§ 139.

Po wyborze superarbitra, sędziowie honorowi udają się do tegoż z prośbą o przyjęcie godności przewodniczącego sądu honorowego.

Po przyjęciu tejże, назнача superarbitra dzień i godzinę, w której odbędzie się pierwsze posiedzenie sądu honorowego.

§ 140.

Do ważności posiedzenia sądu honorowego jest nieodzowna obecność wszystkich sędziów honorowych i superarbitra.

§ 141.

Ponieważ sędziowie honorowi są nieodwołalni, a mogą różnić się między sobą w zapatrywaniach, nie jest dopuszczalne dawanie pełnomocnictwa przez jednego sędziego drugiemu, by na posiedzeniu oddał dwa głosy.

§ 142.

Na pierwszym posiedzeniu obustronni zastępcy ustnie przedstawiają stan sprawy, — o ile załączone akta nie wyświetlają dostatecznie zajścia, — wręczają wraz z całemi aktami dotyczącej sprawy zapis na sąd honorowy przewodniczącemu sądu (superarbitrowi).

§ 143.

Zapis powinien obejmować wyczerpująco przedstawione i jasno sformułowane zarzuty.

Zarzuty te winny być sformułowane jako pytania, na które sąd honorowy odpowie.

Jako wniosek z powyższych pytań (zarzutów) wysnuty, winno być postawione pytanie ostatnie dotyczące zdolności dawania ewent. żądania zadosyćczynienia honorowego danej osoby.

§ 144.

Specjalny charakter ma zapis na sąd honorowy powołany do rozstrzygnięcia legalności protokołu jednostronnego.

W takim zapisie zasadniczo postawione powinno być tylko jedno pytanie: czy zaistniały dostateczne podstawy do spisania protokołu jednostronnego.

§ 145.

W wyjątkowych wypadkach zastępcy stron mogą zwrócić się do sądu honorowego o rozstrzygnięcie, jak należy tłumaczyć, względnie zastosować poszczególne przepisy kodeksu honorowego.

§ 146.

Zasadniczo na sąd honorowy przedkładają zastępcy stron obu, jeden wspólny zapis.

O ile jednak nie dojdą do porozumienia przy układaniu zapisu, mogą zastępcy każdej strony przedłożyć oddzielne zapisy.

§ 147.

W wypadkach, kiedy zastępcy sporządzili dwa osobne zapisy, nie wolno sądowi honorowemu rozpatrywać tylko jednego zapisu, a pozostawić drugi bez merytorycznego załatwienia, wyjąwszy, że oba zapisy co do swej wewnętrznej treści pokrywają się wzajemnie.

Sąd honorowy może skorzystać wtedy z § 154. i skłonić zastępców jednej ze stron do cofnięcia zapisu.

Mogą bowiem zaistnieć wypadki, że odpowiedź na oba zapisy uniemożliwi sądowi wydanie sprawiedliwego i umotywowanego wyroku.

§ 148.

W razie złożenia godności sędziego honorowego, odnośni zastępcy muszą w przeciągu 24 godzin zamianować w miejsce ustępującego nowego sędziego honorowego.

Złożenie mandatu przez sędziego honorowego może nastąpić jedynie w wyjątkowych wypadkach np. choroba, konieczny wyjazd itp.

§ 149.

Jeżeli superarbitr złoży swą godność, sędziowie honorowi wybierają nowego (§ 138).

§ 150.

Sędzia honorowy wchodzący w miejsce ustępującego, zapoznaje się ze stanem sprawy jedynie na podstawie aktów doręczonych przez zastępców, i na podstawie protokółów spisanych z posiedzeń sądu honorowego.

Dotychczasowe czynności sądu honorowego musi on akceptować, chyba, że na jego wniosek i inni sędziowie postanowią sprawę na nowo rozpatrzyć.

§ 151.

Członków sądu honorowego obowiązują te same zasady dotyczące zachowania tajemnicy, co i zastępców honorowych.

§ 152.

Do zachowania ścisłej tajemnicy zarówno co do samej sprawy jak i składania zeznań, są obowiązane osoby w jakimkolwiek charakterze w sądzie tym występujące (n. p. świadkowie).

§ 153.

Sędziowie honorowi są niezależni, nie mogą zajmować się usprawiedliwieniem czy obroną podsądnego, gdyż ich zadanie różni się zasadniczo od stanowiska zastępców, i wyrok wydany musi być obiektywnie.

§ 154.

Sąd honorowy posiadając zapis i wszystkie akta dotyczące sprawy, już na podstawie tychże może dojść do przekonania, że zapis ten jest za szczupły i źle ułożony — a co zatem idzie uniemożliwia sądowi wydanie odpowiedniego i sprawiedliwego wyroku. — wobec czego może zażądać od zastępców rozszerzenia ewentualnej zmiany zapisu.

To żądanie i decyzję sądu honorowego, muszą zastępcy respektować.

§ 155.

W żadnym stadium postępowania, sąd honorowy nie może uznać się za niekompetentny o ile przedmiotem zapisu są wypadki z § 131.

Sąd honorowy musi sprawę rozstrzygnąć i nie może się uznać niekompetentnym do rozstrzygnięcia, ponieważ ad hoc zwolany został.

Sąd honorowy winien odrzucić zapis i nie rozpatrywać sprawy, o ile zastępcy już w zapisie przekroczyli zakres działania sądu honorowego (§ 131).

Jest to reakcja na niewłaściwy a w niektórych miejscowościach rozszerzony zwyczaj oddawania sprawy honorowej do załatwienia sądom honorowym.

Zastępcom stron nie wolno tego rodzaju postępkami zrzucić z siebie najkardynalniejszego obowiązku załatwienia sprawy w cztery oczy, zaś sąd honorowy poza wypadkami

z § 131, nie może powziąć żadnych innych rozstrzygnięć i załatwień.

§ 156.

Sędziom honorowym jak również i przewodniczącemu nie wolno wydawać przedwcześnie swej opinii o sprawie będącej przedmiotem rozpatrywania.

§ 157.

Zastępcy po przedstawieniu stanu rzeczy i po wyjaśnieniu na żądanie sądu kwestyj niejasnych i wątpliwych, powinni miejsce narad sądu honorowego bezzwłocznie opuścić, wyjąwszy wypadek, jeżeli układając zapis, zastrzegli sobie obecność na sądzie honorowym.

§ 158.

O ile zastępcy zastrzegli sobie obecność na posiedzeniach sądu honorowego, posiedzenia te ważne są jedynie wtedy, jeżeli o posiedzeniu tem, zastępcy na czas zostali powiadomieni.

§ 159.

Narady sądu honorowego są tajne i podczas tychże, poza superarbitrem i sędziami honorowymi, nikt nie może być obecnym.

§ 160.

Obecni na posiedzeniu sądu honorowego zastępcy mają:

1. prawo stawiania wniosków dotyczących materiału dowodowego,

2. prawo zabierania głosu za zezwoleniem superarbitra, celem wyjaśnień i sprostowań faktów,

3. prawo stawiania pytań przesłuchiwanym świadkom za pośrednictwem przewodniczącego.

Ponieważ zdarzało się, że zastępcy stawiali pytania podchwytliwe, względnie świadkowie na pytania zastępców nie chcieli odpowiadać, przeto jest rzeczą konieczną, by pytania zastępców były przez przewodniczącego do świadka skierowane.

§ 161.

Zastępcy obecni na posiedzeniach sądu honorowego są niezależni od członków tegoż, przeto z powodu ich zachowania się przewodniczący nie jest uprawniony do udzielania im napomnień lub nagan.

Z uwagi na powagę sądu honorowego, zastępcy winni zachować się pod każdym względem bez zarzutu i mieć to na oku, że sąd honorowy spełnia bardzo ciężkie zadanie, które zastępcy winni raczej ułatwiać aniżeli utrudniać.

§ 162.

Przewodniczący sądu honorowego jest uprawniony do wzywania w charakterze świadków osób nienależących do składu

sądu honorowego, celem przesłuchania tychże przed sądem honorowym.

Każdy człowiek honorowy musi na takie wezwanie stawić się i zeznać prawdę według najlepszej swej wiedzy.

§ 163.

Przed przesłuchaniem świadka, winien przewodniczący zwrócić mu uwagę na obowiązki honorowy zeznawania prawdy, natomiast zbyt jest odbieranie od zeznających słowa honoru.

Śluchani przed sądem honorowym w charakterze świadków, muszą zeznawać bezwzględnie szczerą prawdę, jasno i otwarcie, niezatając żadnych szczegółów, któreby mogły na sprawę rzucić odmienne światło, a przeto mieć wpływ na wydanie wyroku, ponieważ za zeznania te odpowiadają swoim honorem.

Unikać należy operowania dwuznacznikami, pewnymi niedomówieniami, jak również zasłanianiem się jakimikolwiek tajemnicami.

Postępujący przeciwnie, o ile te niedomówienia i niedociągnięcia skierowane są przeciwko osobie, której honorowość zakwestjonowano, narażają się w pierwszym rzędzie na kompromitację w oczach członków całego sądu, a zeznania swoje osłabiają.

§ 164.

Zeznający nieprawdę przed sądem honorowym, stają się niehonorowymi. (§ 36. II. e.).

§ 165.

Na zarządzenie przewodniczącego, najmłodszy wiekiem ze sędziów spisuje protokół, w którym powinien być odzwierciedlony dokładny przebieg posiedzenia.

§ 166.

Zarówno przy naradach o dopuszczalności dowodów, jak i przy końcowych naradach nad orzeczeniem, decyduje absolutna większość.

§ 167.

Sąd honorowy może polecić osobie poszkodowanej na honorze, uzyskanie wyroku państwowego sądu karnego, jeżeli zarzuty są natury kryminalnej.

Sąd honorowy może jedynie w tym wypadku polecić osobie poszkodowanej na honorze, zwrócenie się do sądu karnego, o ile już przedtem **nie nastąpiło** formalne **przedawnienie** skargi.

§ 168.

Osoba, której sąd honorowy polecił wniesienie skargi, winna legalizowany odpis prawomocnego wyroku przedłożyć w możliwie krótkim czasie superarbitrowi, który zwoleje posiedzenie sądu honorowego, celem wydania orzeczenia na podstawie powyższego wyroku.

§ 169.

Zarówno superarbitr jak i wszyscy sędziowie honorowi muszą dążyć do jaknaj-

rychlejszego załatwienia sprawy przez wydanie orzeczenia.

W toku postępowania honorowego jakiegokolwiek pertraktacje zastępców nie mogą mieć miejsca.

§ 170.

Dopóki sąd honorowy nie wyda swego orzeczenia, nie wolno przeciwko danej osobie knuć jakiegokolwiek zarzutów, gdyż fakt, że czyjaś honorowość jest badana przez sąd honorowy, nie może nikomu użliżać.

§ 171.

Orzeczenie sądu honorowego składa się ze wstępu i 2-ch zasadniczych części:

1. z odpowiedzi danych na pytanie, stawiane w zapisie (zapisach), które to odpowiedzi muszą się streszczać w słowie „tak“ lub „nie“;

2. z uzasadnienia części pierwszej w formie logicznej zbudowanego, obejmującego całość sprawy z przytoczeniem dowodu za i przeciw, tudzież wysnutych wniosków.

Na wszelki sposób nie wolno sądowi honorowemu orzec coś innego niżli to, o co zapis pyta; orzeczenie może obejmować tylko odpowiedź na zapis, zaś nigdy zasądzać na pewien czas strony poddanej pod sąd honorowy (**czasowa dyskwalifikacja**).

§ 172.

Orzeczenie sądu honorowego nie może wyszczególniać faktu, czy zapadł jednomyślnie, czy też większością głosów.

§ 173.

Orzeczenie sądu honorowego należy wygotować pisemnie w trzech egzemplarzach, z których, po jednym doręcza się zastępcom stron obu, zaś trzeci winien zachować u siebie superarbiter wraz ze wszystkimi aktami sądu honorowego.

Z dokumentów spisanych przez sąd honorowy wolno opublikować jedynie tylko orzeczenie.

Inne dokumenta są tajne i przechowuje je superarbiter.

§ 174.

Do ważności orzeczenia sądu honorowego, koniecznym jest podpis superarbitra i wszystkich sędziów.

Sędziowie, których zdanie zostało przegłosowane, nie mogą z tego powodu odmówić podpisu orzeczenia.

§ 175.

Orzeczenie sądu honorowego jest **ostateczne** i nie tylko decydujące o rozstrzygnięciu danego wypadku spornego, ale nawet tworzy prejudykat przy analogicznych wypadkach.

§ 176.

Orzeczenie sądu honorowego niezgodne z niniejszymi przepisami, nie może być uważane za orzeczenie sądu honorowego.

§ 177.

Kto nie uzna prawomocnego i zgodnego z przepisami kodeksu honorowego orzeczenia sądu honorowego, staje się niehonorowym.

§ 178.

Specjalny charakter mają jednostronne sądy honorowe, t. j. zwołane tylko przez zastępców jednej strony.

§ 179.

Jednostronny sąd honorowy można ukonstituować tylko wówczas, jeżeli jedna ze stron, która w toku pertraktacyj honorowych zakwestjonowała honorowość swego przeciwnika:

a) uchyła się od podtrzymania zarzutu przed sądem honorowym

b) z góry niechce uznać autorytetu sądu honorowego

c) w jakikolwiek inny sposób stara się uniknąć sądu honorowego i rozstrzygnięcia tegoż.

§ 180.

W wypadkach wyszczególnionych w poprzednim paragrafie, zasadniczo należy

spisać protokół jednostronny, co jest dostatecznym zadosyćuczynieniem honorowem.

§ 181.

Niezależnie od spisania protokołu jednostronnego, jest rzeczą wskazaną, aby zastępcy niezadowolnili się spisaniem protokołu jednostronnego, lecz zwołali ponadto jednostronny sąd honorowy i temuz przedłożyli w zapisie zarzut, który postawiony został ich mocodawcy.

§ 182.

Jednostronny sąd honorowy składa się z czterech sędziów, którzy wybierają z poza siebie piątego jako przewodniczącego.

§ 183.

Sędziami honorowymi powinny tu być osoby starsze, zajmujące znaczniejsze stanowiska społeczne i dające swemi nazwiskami tem większe gwarancje, iż orzeczenie ich będzie autorytetem.

§ 184.

Jednostronny sąd honorowy ma te same prawa i obowiązki co i dwustronny. Może tedy zaważać przedewszystkiem stroną uchylającą się od podtrzymania zarzutu do jawienia się i przedłożenia wszystkich dowodów jakie posiada.

Również członków jednostronnego sądu honorowego nie wolno pociągać do odpowiedzialności honorowej z powodu wydania orzeczenia niekorzystnego dla danej strony (§ 182).

§ 185.

Niejawienie się mimo wezwania przed jednostronnym sądem honorowym, nie wstrzymuje toku postępowania, a sąd orzeka na podstawie materiału, który ma do dyspozycji.

§ 186.

Orzeczenie jednostronnego sądu honorowego, ma tę samą moc co orzeczenie dwustronnego, nie stanowi jednak jedynie prejudykatu w analogicznych sprawach.

§ 187.

We wszystkich wypadkach, w których pomiędzy zastępcami zachodzi niezgoda zapatrywań, — nie dotycząca ani zdolności honorowej jednej ze stron, ani sposobu interpretowania postanowień kodeksu honorowego, ani legalności protokołu jednostronnego, — różnice zdań, rozstrzyga **sędzia rozjemczy.**

§ 188.

Przepisy odnoszące się do sędziego honorowego (§ 132. i 136.), odnoszą się także do sędziego rozjemczego, który nie może być nawet pośrednio zainteresowany w sporze.

§ 189.

Sędziego rozjemczego, wybierają zastępcy stron obu w toku postępowania honorowego, dla rozstrzygnięcia pewnej incydentalnej sprawy, której zastępcy sami nie mogli chociażby z powodu różnicy zdań, rozstrzygnąć.

§ 190.

Wybór następuje wówczas, jeżeli obustronni zastępcy na proponowaną osobę się godzą i ta wybór przyjmuje.

W razie braku takiej zgody zastępcy każdej ze stron proponują po jednym kandydacie, między którymi rozstrzyga los.

§ 191.

Zastępcy odwołując się do sędziego rozjemczego, muszą temu ostatniemu przedłożyć zapis, w którym w formie pytania, będzie skryształizowana kwestja sporna.

§ 192.

Sędzia rozjemczy wydaje swe orzeczenie samodzielnie, na piśmie, w formie ostatecznej decyzji, przez siebie umotywowanej i podpisanej, a którą dorecza obustronnym zastępcom w dwóch egzemplarzach.

Orzeczenie to jest definitywne i nieodwochalne, a poddać mu się muszą obie strony.

Decyzja sędziego rozjemczego winna być umotywowana, przyczem analogiczne zastosowanie mają przepisy § 171 i następnych.

Z powyższego przepisu wynika, że orzeczeniem sądu rozjemczego jest samoistna decyzja sędziego rozjemczego, który wydaje ją na podstawie stanu doręczonych mu aktów i zapisu.

Sędziemu rozjemczemu nie przysługuje natomiast prawo przesłuchiwania stron.

§ 193.

Sędziemu rozjemczemu nie wolno przekraczać granic jego kompetencji i może on orzec jedynie o tem, o co go w zapisie pytano.

§ 194.

Strona uchylająca się od wykonania legalnego orzeczenia sędziego rozjemczego, uprawnia przeciwnika do zerwania pertraktacyj i zakończenia sprawy spisaniem jednostronnego protokołu.

§ 195.

Orzeczenie sędziego rozjemczego, tak jak orzeczenie jednostronnego sądu honorowego nie stanowi prejudykatu w podobnych sprawach honorowych.

DODATEK.

Sądy honorowe są instytucją stosunkowo nową, niemniej jednak rozwinęły się z biegiem czasu w stałą, przybierając formę jużto dwustronnego, jużto jednostronnego sądu ho-

norowego, względnie, objawiając się w decyzjach sędziego rozjemczego.

Gdy stwierdzono konieczność autorytetu w sprawach honorowych i jego dodatnie skutki, usiłowano wynaleść taki skład sądów honorowych, by dawał wszystkie możliwe gwarancje bezstronności i bezwzględności orzeczenia. I tak n. p.: jeden z najstarszych polskich kodeksów honorowych W. Bartoszewskiego cytuje dwa sposoby składania sądów honorowych:

Według pierwszego strony a) wylosowują 18 ludzi honorowych, z których każda ze stron odrzuca po 6-ciu, pozostałych zaś 6-ciu zostaje tamsamem sędziami honorowymi.

Z poprzednio odrzuconych 12-tu, wybiera się losem 3-ch, z których jeden musi zostać przewodniczącym.

Według drugiego b) każda ze stron wybiera dwóch do sześciu sędziów a zatem sąd składa się z 6-ciu do 12-tu członków i ci wybierają z poza swego grona przewodniczącego.

Bezwzględnie tak liczny sąd honorowy i przy mało skryształizowanych warunkach wyboru był ciałem za ciężkiem a nawet powiedziałbym, przy złej woli jednej ze stron, trudnym do złożenia.

Bezwzględnie tak liczny sąd honorowych zmniejszają, kładąc przedewszystkiem nacisk na wybitne moralne kwalifikacje sędziów.

W tych warunkach idąc z prądem czasu, uznałem za konieczne w niniejszych „Ogólnych zasadach postępowania honorowego” odstąpić we wielu punktach od zasad tyczących składu sądu honorowego a objętych mo-

im „Polskim kodeksem honorowym”, którego pierwsze wydanie wyszło w roku 1919.

Sądzę, że czyniąc to, przyczynię się do jeszcze większego spopularyzowania instytucji, której dobroczynne skutki wszyscy uznają.

O OFICERSKICH SĄDACH HONOROWYCH.

Wszystkie ludy cywilizowane w drodze odwiecznego zwyczaju, ustaliły formy ochrony czci i godności jednostek, stojących na pewnym, dużym poziomie etycznym i moralnym.

W ten sposób z biegiem czasu, powstało specjalne postępowanie honorowe, w kodeksie niniejszym przedstawione.

Wojsko tembardziej zwyczaje takie musi uznawać, uważa je nawet za konieczność i w drodze rozporządzenia opartego na ustawie art. 63, 64 Ustawy z 23. III. 1922. Dziennik Ustaw 32. z roku 1922. pozycja 256. precyzyjnie ujmuje pojęcie honoru i odnośne postępowanie przed sądami honorowymi.

W Dzienniku Rozkazów Wojskowych Nr. 67 z roku 1919. pozycja 2154. wydany został w formie Dekretu Naczelnego Wodza Marszałka Józefa Piłsudskiego do dziś dnia obowiązujący „Statut Oficerskich Sądów Honorowych”.

Statut ten odróżnia:

a) zatargi honorowe, załatwiane na podstawie ogólnie przyjętych zasad postępowania honorowego i

b) sprawy honorowe rozstrzygane przez stale funkcjonujące w wojsku sądy honorowe.

Tylko w wyjątkowych wypadkach zatargi honorowe bywają rozpatrywane przez sądy honorowe.

Oficerskie sądy honorowe dzielą się na trzy kategorie:

1. dla oficerów młodszych do kapitana włącznie przy pułkach i oddziałach.

2. dla oficerów sztabowych przy każdym dowództwie korpusu i

3. dla generałów przy Ministerstwie Spraw Wojskowych.

Orzekają one w komplecie złożonym z 7 sędziów, z których najstarszy przewodniczy, postępowanie jest tajne, przybranie obrońcy dozwolone.

Sądy te są ustanowione dla ochrony godności i honoru stanu oficerskiego wogóle, tudzież ochrony czci poszczególnych oficerów.

Po za wyrokiem uwalniającym, mogą one udzielać nagan przy najdrobniejszych przekroczeniach zasad honorowych, względnie surowej nagany i ostrzeżenia, — zaś przy stwierdzeniu czynów niehonorowych,

karą jest wykluczenie z korpusu oficerskiego, — a zatem pozbawienie stopnia oficerskiego.

Od wyroków oficerskich sądów honorowych, jest dopuszczalne odwołanie li tylko z powodów formalnych, odwołanie zaś to rozstrzyga sąd bezpośrednio wyższy.

Sądy honorowe są niezależne, a w orzeczeniach swych kierują się pobudkami honoru i sumienia, statutem i ogólnemi wymaganiami służby wojskowej.

Prawomocne orzeczenia oficerskich sądów honorowych są bezwzględnie obowiązujące dla wszystkich władz wojskowych.

Członkowie oficerskich sądów honorowych są wybieralni na cały rok przez oficerów, którzy danemu sądowi podlegają.

Postępowanie honorowe może być wdrożone z urzędu (a zatem ze strony dowództwa), na wniosek sądu honorowego, tudzież na prośbę odnośnego oficera.

W takich wypadkach, sąd honorowy wyznacza dwóch członków z pomiędzy siebie, którzy badają dowody, przedstawiają je następnie sądowi, który orzeka, czy ma być rozpisana rozprawa główna.

Po ewentualnem przeprowadzeniu rozprawy, ogłasza sąd swe orzeczenie umotywowane, a następnie wydaje je na piśmie.

W statucie oficerskich sądów honorowych przewidziane są także w dokładnie

określonych wypadkach: instytucja wzniesienia postępowania honorowego, tudzież „**Rada honorowa**“, która na żądanie każdego oficera, nie wchodząc w meritum sprawy, udziela na podstawie pytania, odpowiedzi i to stanowi wskazówkę, jak w danej sprawie postąpić należy.

ROZDZIAŁ VI.

ZADOSYĆCZYNIEŃ.

§ 196.

Każdy człowiek honoru ma nie tylko prawo ale i obowiązek zażądać od obraźciela zadosyćczynienia honorowego, jeżeli obraza ma znamiona zniewagi ciężkiej. (§ 68. i 11.).

§ 197.

Obrażający musi udzielić zadosyćczynienia honorowego osobie znieważonej, o ile chce uchodzić za człowieka honoru.

§ 198.

Jeżeli obrażający nie jest człowiekiem honoru, należy sprawę skierować do sądu karnego, nie wdrażając postępowania honorowego.

§ 199.

Nie mogą traktować honorowo, osoby honorowe, pozostające do siebie w stosunku pierwszego i drugiego stopnia pokrewieństwa.

§ 200.

Przez zadosyćczynienie honorowe rozumiemy restytucję krzywdy wyrządzonej danej osobie.

Restytucja ta zależy od ciężkości i stopnia obrazy, może przyjąć rozmaite formy dokładnie tu wyszczególnione.

Za jedną obrazę należy się tylko jedno zadosyćczynienie.

§ 201.

Bezwzględny obowiązekiem zastępców jest staranie, by sprawa została załatwioną w sposób polubowny a honorowy i do takiego załatwienia zastępcy stron obu winni usilnie zmierzać, albowiem winni oni pamiętać, że nie rozchodzi się o pojedynki, lecz o honor mocodawców.

Zastępcy jako przyjaciele mocodawcy, winni wpływać nań w tym kierunku, by na sprawę zapatrywał się o ile możliwości obiektywnie, nie pod kątem rozżalenia wywołanego świeżą zniewagą lub zajściem.

Zastępcy występują bezsprzecznie przeciw zasadom postępowania honorowego, gdy ze swej strony czynią trudności przy pokojowym zlikwidowaniu zajścia.

Potępić bezwzględnie należy postępowanie zastępców, którzy dla efektu zewnętrznego, dla próżności i t. p., dążą do pojedynku.

§ 202.

Gdy zastępcy dojdą do przekonania, że sprawę należy załatwić pokojowo, a zatem,

że niema powodu do pojedynku, winni zażądać orzeczenia sędziego rozjemczego (§ 187.), jeżeli ich mocodawca dąży jedynie do oreźnego starcia.

§ 203.

Stwierdzenie niesłusznie komuś wyrządzonej krzywdy i złożenie odnośnego oświadczenia, nietylko nie ubliża honorowi czyniącego podobne wyznanie, ale jest nawet bezwzględny obowiązek honorowego człowieka.

§ 204.

Przy określaniu sposobu zadosyćczynienia, powinni zastępcy obrażonego zwracać uwagę na miejsce, w którym ich klient został znieważony, gdyż przy zniewagach wyrządzonych w miejscach publicznych lub w prasie, warunki zadosyćczynienia muszą być ostrzejsze.

§ 205.

W postępowaniu honorowem istnieją następujące rodzaje zadosyćczynienia honorowego:

- a) wyjaśnienie,
- b) zaprzeczenie obrazy,
- c) usprawiedliwienie postępku, tworzącego zniewagę,

d) odwołanie obrazy i oświadczenie honorowe,

e) przeproszenie,

f) jednostronny protokół zastępców,

g) zadosyćczynienie honorowe z bronią w rękę (vidi Rozdz. VII).

W paragrafie powyższym wyszczególnione są wyczerpująco rodzaje zadosyćczynienia honorowego, żadnych zatem innych rodzajów zadosyćczynienia w postępowaniu honorowem żądać nie wolno.

Jedynie tylko przy ugodach sądowych w sprawach o obrazę czci, są dopuszczalne załatwienia sprawy w ten sposób, że oskarżony składa pewną kwotę jako zadosyćczynienie, na pewien cel.

W razie zaistnienia takiego wypadku — (zdarzenia takie miały już miejsce), należy uważać, iż nie była to ani sprawa honorowa, ani zadosyćczynienie honorowe.

§ 206.

Obraza jest pojęciem podmiotowem i dlatego należy uważać za obrazę, każde nawet **najdrobniejsze** zadraśnięcie miłości własnej obrażonego, bez względu na zamiar obraźciela.

Tego rodzaju drobne obrazy, które niejednokrotnie powstać mogły przypadkowo, mogą być załatwione honorowo przez **wyjaśnienie**.

§ 207.

Zaprzeczenie obrazy jest wystarczającym zadośćuczynieniem honorowem w tych wszystkich wypadkach, w których według ustalonego stanu faktycznego, obrażający nie miał zamiaru dopuścić się obrazy.

§ 208.

Zaprzeczenie obrazy zależnie od okoliczności towarzyszących w zajściu, może przybrać następujące formy:

a) formę ustnego zaprzeczenia obrazy, a mianowicie zastępcy imieniem swego mocodawcy w protokole końcowym składają odpowiednie oświadczenie,

b) zaprzeczenia pisemnego, napisanego i podpisanego przez obrażonego, które zastępcy dołączają do końcowego protokołu,

c) takiego oświadczenia pisemnego jednak z tem, iż powyższa deklaracja obrażającego, podana zostaje w odpowiedni sposób do wiadomości osób trzecich.

Raz na zawsze należy zaniechać nakłaniania obrażającego, by osobiście zaprzeczył zniewadze w obecności świadków. Tego rodzaju żądania będące upokorzeniem zbyt ciężkim obrażającego nie powinny mieć nigdy miejsca — w praktyce kończą się zwykle starciem z bronią w ręku w sprawach drobnych.

§ 209.

Zarówno wyjaśnienie jak i zaprzeczenie obrazy, jest zasadniczo dostatecznym zadośćuczynieniem honorowem przy obrażeniu pierwszego stopnia.

§ 210.

Przy ciężkich zniewagach, warunki zadośćuczynienia honorowego muszą być ostrzejsze. Tu w pierwszej linii wchodzi w grę **usprawiedliwienie** postępku tworzącego zniewagę i może przybrać formy jak w § 208.

§ 211.

Takie usprawiedliwienie musi być złożone jasno bez jakichkolwiek zastrzeżeń.

§ 212.

Usprawiedliwienie tego rodzaju w zasadzie nie jest wystarczającym zadośćuczynieniem honorowem, jeżeli się rozchodzi:

a) o zakłócenie spokoju i szczęścia rodziny, tudzież

b) o czynne zniewagi, wyjąwszy wypadek, iż tego rodzaju czynne zniewagi miały miejsce z powodu pożałowania godnego błędu co do osoby.

§ 213.

Gdy bezsprzecznie obraza nastąpiła, jednakże obrażający działał w nieświadomości

pewnych faktów, lub został w błąd wprowadzony przez osobę trzecią, a działalność jego nosi znamiona dobrej wiary, wystarcza jako zadośćuczynienie honorowe **odwołanie obrazy i oświadczenie honorowe.**

§ 214.

Oświadczenie honorowe winno być tylko pisemne, napisane i podpisane przez składającego je i zawierać powinno następujące punkta:

- a) usprawiedliwienie się obraźciela, (wprowadzenie w błąd lub nieznanomość faktów),
- b) oświadczenie ubolewania nad wyrządzoną mimowoli krzywdą obrażonemu,
- c) stwierdzenie odwołania obrazy.

Paragraf 211 stosuje się także i do oświadczeń honorowych.

§ 215.

Odwołanie obrazy i oświadczenie honorowe, może nastąpić pisemnie przez dołączenie odnośnego oświadczenia do protokołu końcowego.

Również, za zgodą zastępców złożone oświadczenie, można podać do wiadomości osób trzecich, względnie opublikować.

§ 216.

W wyjątkowo ciężkich zniewagach, które jednak mogą zostać załatwione pokojowo,

najostrzejszą formą zadośćuczynienia honorowego, jest **przeproszenie.**

Przeproszenie takie winno wyrażać nie tylko ubolewanie i cofnięcie, ale także przeproszenie za wyrządzoną obrazę, tudzież zawierać zgodę obraźciela na **ewentualne** opublikowanie.

§ 217.

Zastępcy doszedłszy do porozumienia co do ugodowego załatwienia sprawy, winni spisać końcowy protokół, zawierający:

- a) datę i miejsce spisania protokołu,
- b) imię i nazwisko wyzwanego i wyzywającego, tudzież nazwiska ich zastępców,
- c) ustalony stan faktyczny,
- d) sposób zadośćuczynienia honorowego (przy ewentualnem dołączeniu do tegoż protokołu odnośnych deklaracji § 208., 210., 214., 216.),
- e) oświadczenie obu stronnych zastępców, iż sprawę uważają za załatwioną definitywnie i honorowo dla stron obu spór honorowy wiodących,
- f) podpisy wszystkich czterech zastępców.

W odnośnym protokóle winno być także zaznaczone, czy i które części protokołu (deklaracje) mają zostać podane do wiadomości osób trzecich, wzgl., które **mają** być opublikowane.

Do opublikowania pisemnego dokumentu danej sprawy honorowej, jest jedynie upoważnioną stroną ten konkretny spór wiodący.

Nikomiu innemu, a zatem osobom trzecim dokumentów publikować nie wolno.

Wyjątkowo mogą zastępcy opublikować dany dokument honorowy a to wówczas, jeżeli przez pokątnie rozszerzane pogłoski cierpi honor ich klienta.

W tym wypadku jest pożądanem, by zastępcy porozumieli się uprzednio ze swoim mocodawcą.

§ 218.

W ten sposób sformułowany końcowy protokół, zastępcy doręczają swoim mocodawcom.

Wszelkie protokoły w sprawach honorowych powinny się odznaczać wzorową formą zewnętrzną, a zatem winny być pisane atramentem, czysto, bez kresleń, czytelnie i na formacie papieru kancelaryjnego.

Zerwać należy ze zwyczajem spisywania protokółów na papierze listowym, gdyż nie jest rzeczą odpowiednią w sprawach najwyższego dobra jakim jest honor, posługiwać się świstkami papieru.

Niejednokrotnie się zdarzało, że honorowość osoby spór wiodącej, została przez zastępców strony przeciwnej na podstawie fałszywych wersji zakwestjonowaną i musiała być dopiero rozstrzyganą przez sąd honorowy, gdyż zainteresowany nie posiadał końcowych protokółów odnośnej dawniejszej sprawy.

Aby uniknąć prowadzenia dowodów na takie fakta, jest rzeczą jak najbardziej polece-

nia godną, przechowywanie wszystkich a specjalnie końcowych protokółów ze wszystkich już załatwionych ostatecznie spraw honorowych.

§ 219.

Mocodawcy przysługuje prawo sprzeciwienia się dokonanemu załatwieniu sprawy (§ 58) i w tym celu musi on odebrać mandaty dotychczasowym swoim zastępcom. Natychmiast zaś a najpóźniej do 24 godzin, winni nowo zamianowani zastępcy o fakcie tym poinformować zastępców strony przeciwnej, celem dalszego rozważania sprawy.

§ 220.

Takie sprzeciwienie się dokonanemu załatwieniu sprawy, nie może mieć miejsca, jeżeli obraziciel złożył jedną z deklaracji w niniejszym rozdziale wyszczególnionych, wzgl. jego zastępcy za jego zgodą złożyli wyjaśnienie ewentualnie zaprzeczenie obrazy.

§ 221.

Jeżeli powtórnie zamianowani zastępcy załatwią sprawę ostatecznie, ich mocodawca nie ma więcej prawa sprzeciwienia się takiemu załatwieniu.

§ 222.

W myśl § 124. zastępcy muszą dążyć, by zatarg honorowy w najkrótszym czasie został definitywnie zlikwidowany i wszystkie

kwestje sporne muszą być natychmiast podane orzeczeniu sądu honorowego, względnie sędziego rozjemczego.

Pod orzeczenie zatem sędziego rozjemczego podpadają także kwestje, czy zatarg ma być załatwiony pokojowo, czy z bronią w ręku, treść oświadczenia, które winien złożyć obroniciel itp.

§ 223.

We wszystkich wypadkach, w kodeksie niniejszym wyraźnie wyszczególnionych n. p.: odmowa zadosyćczynienia honorowego bez podania powodów, przekroczenie terminów, złamanie zasad postępowania honorowego, niepodtrzymanie zarzutów przed sądem honorowym i t. p., winni zastępcy strony przeciwnej spisać protokół jednostronny, będący dla ich mocodawcy zupełnem zadosyćczynieniem honorowem.

§ 224.

Protokół jednostronny winien zawierać analogiczny wstęp jak w § 217. tudzież:

- a) dokładny opis zatargu honorowego,
- b) szczegółowe określenie przebiegu pertraktacji,
- c) dokładne wyszczególnienie powodu, dla którego jednostronny protokół spisany zostaje,
- d) powołanie się na przepis kodeksu honorowego, który złamany został,

e) stwierdzenie, iż sprawa dla klienta spisujących została załatwioną honorowo,

f) nazwiska i adresy zastępców spisujących protokół, datę i miejsce spisania.

§ 225.

Jeden egzemplarz protokołu jednostronnego winni zastępcy doręczyć swemu mocodawcy, zaś przeciwnikowi przesłać egzemplarz drugi listem poleconym za recepisem zwrotnym.

Trudno wymienić wszystkie sposoby doręczania protokołu jednostronnego.

Nie ulega wątpliwości, że protokół taki winien być przesłany w liście zamkniętym i w ten sposób, by nie zachodziła żadna wątpliwość co do otrzymania tegoż przez adresata.

Można tedy, taki protokół posłać również dobrze przez posłańca, służącego i t. p. za kwitowaniem odbioru.

Osoba, której w ten sposób posłańcem doręczono protokół jednostronny, nie może z tego tytułu czuć się dotkniętą.

§ 226.

Spisanie jednostronnego protokołu jest obrazą i osoba, przeciw której protokół został spisany — może podpisanych pod nim zastępców, pociągnąć do odpowiedzialności honorowej w przeciągu 24 godzin, licząc od chwili doręczenia jej protokołu.

§ 227.

W ten sposób wyzwanie, muszą wyzwanie przyjąć, zamianować swych zastępców, i

już na pierwszym wspólnym posiedzeniu, powinni się odwołać do sądu honorowego (§ 131. pkt. 2 i § 144).

§ 228.

Jeżeli sąd honorowy rozstrzygnie, iż protokół jednostronny został legalnie spisany, a więc w myśl przepisów kodeksu honorowego, sprawa wyzwanych zastępców zostaje temsamem ostatecznie załatwioną.

Jest obowiązkiem zastępców wyzywającego, t. j. osoby, przeciwko której protokół jednostronny został spisany, powiadomić swego mocodawcę o rozstrzygnięciu sądu honorowego i natychmiast mandaty swe złożyć.

§ 229.

O ile sąd honorowy orzeknie, iż zastępcy spisujący protokół jednostronny, nie postąpili w myśl zasad kodeksu honorowego, natenczas klient ich winien zamianować nowych sekundantów, którzyby dalej traktowali, ponieważ protokół jednostronny zostaje temsamem zniesiony.

§ 230.

Nielegalne spisanie protokołu jednostronnego, jest obrazą i spisujący go zastępcy, muszą dać zadosyćczynienie honorowej osobie, przeciwko której protokół jednostronny spisali.

ROZDZIAŁ VII.

**ZADOSYĆCZYNIE
Z BRONIĄ W RĘKU.**

§ 231.

Zastępcy, skoro uznają, iż polubowne załatwienie zajścia jest niemożliwe, ustalają protokółarnie warunki zadosyćczynienia z bronią w rękę.

Pod te warunki, podciągamy wszystkie reguły, dozwolone przez przyjęty przy pertraktacjach honorowych kodeks, wybór których, pozostawiony jest swobodnemu uznaniu zastępców.

Zastępcy w toku powyższych pertraktacji, muszą zwracać baczną uwagę specjalnie przy obrazach wspólnych, komu, i jakie przyznać prawa.

§ 232.

Zasadniczo przy obrazach **pierwszego stopnia**, obrażony ma prawo wyboru broni, zaś obrażający ustanawia warunki starcia.

Przy **drugim stopniu** obraży, obrażonemu przysługuje wybór broni i stawianie warunków starcia.

Przy **trzecim stopniu** obrazy, obrażony może ponadto zaostrzyć warunki starcia aż do zupełnej bezwładności jednej ze stron. Przy tym stopniu obrazy dopiero, jest dozwolone użycie pistoletów, zaś zasadniczo o ile strzały nie mają być oddane równocześnie, pierwszy strzał oddaje obrażony.

Przy **czwartym stopniu** obrazy przysługuje obrażonemu prawo wyboru broni, dyktowania warunków starcia, a obrażający musi warunki te zasadniczo przyjąć.

Zadnemu z zastępców nie wolno ani proponować ani przyjmować warunku, że pojedynek musi się skończyć śmiercią jednego z przeciwników.

§ 233.

Pojedynek jest to walka dwu osób honorowych, prowadzona bronią równą a zabójczą, pod zgóry umówionemi warunkami, w obecności zastępców i kierownika walki, podjęta dobrowolnie, za sprawę prywatną, ugruntowana wyzwaniem.

§ 234.

Rozróżniamy trzy zasadnicze rodzaje zadosyćczynienia z bronią w rękę:

a) pojedynek na szable, b) na szpadę i c) na pistolety.

Inne rodzaje pojedynku są niedopuszczalne, a specjalnie t. zw. pojedynki amerykańskie, gdzie tylko los rostrzyga, kto ma odebrać sobie życie, wzgl. posługiwać się bronią nienabitą.

Również niedozwolone są t. zw. pojedynki wyjątkowe jak n. p.: na broń gwintowaną, na mniejszą odległość niż 12 m., na szable przy zawiązanych oczach, konno i t. p.

Jedynie tylko, jeżeli **czynnie obrażonym** zostanie cudzoziemiec, w którego kraju jest w użyciu inna broń honorowa, wówczas ma prawo żądać zadosyćczynienia honorowego przy użyciu takiej broni i reguł, jakie w jego kraju obowiązują, zaś obraziciel nie może broni tej odrzucić.

§ 235.

Warunkiem prawidłowego zadosyćczynienia honorowego z bronią w rękę, jest równość broni i tak: szable względnie szpady muszą być równe co do długości, kształtu, wagi, (nigdy powyżej 600 gr.), składności, zakończenia, giętkości, wyostrzenia, rękojeści i t. p., ostrze nie może posiadać ani szczyrb, ani być pokryte rdzą — zaś pistolety muszą tworzyć dokładnie równą parę, muszą być bronią o ile możności nieużywaną, obu przeciwnikom zupełnie nieznaną, a przyniesioną przez zastępców wprost na miejsce starcia, nie mogą być ani gwintowane, ani zaopatrzone w muszkę.

§ 236.

Przy pojedynku na szable, musi być wyraźnie postanowione, czy dozwolone są pchnięcia, w braku zaś takiej uwagi, należy uznać, iż są niedopuszczalne.

Przy pojedynku na szable nie może być wymówione, iż pewne cięcia w regułach szermierki uznane, nie będą stosowane.

W razie bowiem takiego ograniczenia użycia broni siecznej, uwaga przeciwników jest skierowana nie ku walce, lecz ku zapamiętaniu, których cięć nie należy używać.

§ 237.

Przy pojedynku na pistolety, musi być dokładnie ustalony nie tylko rodzaj walki, lecz także nadmienione ilokrotna wymiana strzałów może być powtórzoną.

238.

Gdy między zastępcami nie przychodzi do zgody co do ustalenia rodzaju broni, należy zasięgnąć rozstrzygnięcia sędziego rozjemczego.

Takiego samego rozstrzygnięcia należy zażądać przy pojedynku na pistolety, gdy niedochodzi do zgody między zastępcami co do odległości, z jakiej strzały mają być oddane. Dotyczy to także ustalenia rodzaju pojedynku. (§ 268).

Zastępcom wolno jest odrzucić broń białą, jeżeli rozchodzi się o osobę, która z powodu ułomności nie może walczyć taką bronią.

Fachowemu szermierzowi, wyjąwszy iż został czynnie znieważony, nie wolno po-

ślugiwać się białą bronią, jeżeli jego przeciwnik nie jest zawodowym szermierzem.

§ 239.

Zastępcy winni ustalić takie warunki starcia orężnego, by to zadosyćuczynienie z bronią w rękę, nie spadło do roli widowiska, względnie do rzędu zabawy, w której lekkie zadraśnięcie daje możliwość uchodzenia za bohatera.

§ 240.

Protokół, w którym zastępcy ustalają warunki starcia orężnego, winien zawierać poza wstępem, ustalony stan faktyczny, przedstawienie co przedsięwzięto, by doprowadzić do ugodowego załatwienia sprawy, tudzież dokładnie wyszczególnione nie tylko warunki starcia orężnego, lecz także już tutaj **czas i miejsce**.

W protokóle, winien być tedy szczegółowo ułożony cały plan walki a mianowicie: kto będzie kierownikiem starcia, czy walka ma trwać do pierwszej krwi, cięższego zranienia, czy też do zupełnej niezdolności władania bronią, jakie mają być bandaże, kto ma przyprowadzić lekarzy, czy ci ostatni mają głos stanowczy czy też tylko doradczy, odnośnie do stwierdzenia jakości odniesionego zranienia, jakie mają być za-

rządzone przerwy podczas walki, kto ma przynieść broń i t. p.

Bandaże dla obu stron identyczne mogą być:

- a) bandaż szyjny,
- b) axilaris,
- c) bandaż brzuszny,
- d) na pulsie, na przegubie ręki i przedramieniu.

Zamiast ostatniego bandażu, dozwolone jest użycie rękawicy fechtunkowej.

Po prawomocnem ustaleniu w protokóle warunków starcia, nie wolno dawać żadnego innego zadosyćuczynienia honorowego.

§ 241.

Protokół taki, winni zastępcy okazać i podać do wiadomości swemu mocodawcy, który tego rodzaju załatwieniu sprawy może się sprzeciwić.

§ 242.

Po ustaleniu warunków starcia, pojedynek musi się odbyć niewcześniej jak w 12 i nie później jak w 48 godzin od spisania protokołu.

§ 243.

Jedyny wyjątek od zasady, iż starcie orężne ma nastąpić najpóźniej do 48 godzin od chwili prawomocnego ustalenia warunków, zachodzi wtedy, jeżeli jedna ze stron nie włada bronią sieczną. Wtedy to już w owym protokóle ma być ustalone, że

starcie nastąpi najpóźniej do 4 tygodni, a to, by dać równe szanse obu przeciwnikom.

Jeżeli pojedynek nie odbędzie się w oznaczonym czasie, należy spisać protokół jednostronny przeciwko tej stronie, która w terminie do walki nie stanęła.

O ile zaś obie strony do 48 godzin wzięły 4-ch tygodni do walki nie stanęły, należy uważać, iż wogóle sprawy honorowej nie było.

§ 244.

Jeszcze przed udaniem się na miejsce starcia, winni zastępcy zbadać, czy broń, jaka ma być użyta do pojedynku, znajduje się w należytem stanie.

Również wtedy winni się zastępcy przekonać, czy ich mocodawca zna dokładnie te zasady honorowe, których przestrzeganie podczas walki jest konieczne, względnie zasady te swemu mocodawcy wyłuszczyć.

§ 245.

Do wyboru kierownika walki należy przykładać jaknajwiększą wagę, — gdyż jego obowiązkiem jest **bezstronne** baczenie. by przebieg pojedynku miał charakter spotkania rycerskiego, niedopuszczającego do przekroczenia jakiegokolwiek warunku starcia orężnego względnie zasad honorowych.

Jest wskazanem, aby kierownik walki jawił się na miejscu starcia pierwszy, celem po-

czynienia wszystkich przygotowań — aby walka mogła się rozpocząć zaraz po przybyciu na miejsce spotkania stron.

Kierownik winien zbadać dokładnie teren i jego obszar, rozkład światła i cieni, tak by stanowisko obu walczących było równe.

§ 246.

Przy walce na szable i szpady, najmniej dopuszczalny teren musi wynosić 15 m. długości i 6 m. szerokości.

Do tej walki nie nadają się tereny piaszczyste, lub tereny częściowo tylko pokryte piaskiem usuwającym się z pod stóp.

Należy również unikać miejsc porośniętych trawą.

Wybrany teren musi być tak równy — by żaden z walczących nie mógł się potknąć lub upaść.

O ile starcie ma się odbyć w sali, natenczas podłoga i obuwie (o niskich obcasach względnie bez), należy obficie posypać kalafonią.

Przed pojedynkiem należy zwrócić uwagę — specjalnie przy pojedynkach na pistolety — aby tło, przed którym stać będą przeciwnicy, było jednakowe.

§ 247.

Kierownik walki wydaje **samoistnie** wszystkie zarządzenia, które uzna za potrzebne i do tych zarządzeń bezwarunkowo **wszyscy** stosować się muszą.

§ 248.

Zastępcy ze swoim mocodawcą muszą się stawić w oznaczonym miejscu punktu-

alnie, zaś opóźnienie dłuższe aniżeli 15 minut, należy traktować jako uchylenie się od dania zadosyćczynienia honorowego z bronią w rękę, a zatem spisać protokół jednostronny.

Wyjątek *vis maior*.

§ 249.

Zasadniczo zastępcy stron obu winni na miejsce walki przyprowadzić po jednym lekarzu.

Niedozwolone jest, by przy walce fungowali medycy chociażby z wyższych lat studiów.

Zakradł się do nas zwyczaj, również z niemieckich miast wzięty — przeprowadzania do pojedynku medyków, lub najwyżej jednego lekarza. Zwyczaj ten, który jest tylko konsekwencją zapatrywania się na pojedynek jako na sport pewnego rodzaju, musi raz na zawsze ustać, tem więcej, iż łatwo może stać się powodem nieszczęścia w wypadku, gdy n. p. ciężkie zranienia odnoszą równocześnie obie strony („double”).

§ 250.

Lekarz winien przynieść ze sobą konieczne instrumenta i bandaże, i on też przeprowadza na miejscu starcia dezynfekcję broni.

Jest rzeczą pożądaną, by lekarze a nie zastępcy orzekali co do ciężkości otrzymanej rany, gdyż może zajść wypadek, iż odniesiona rana wydaje się pozornie lekką, w rzeczywistości zaś jest bardzo ciężką.

§ 251.

Po przybyciu na miejsce walki, przeciwnicy winni złożyć sobie ukłon i wstrzymać się od wszelkiej ze sobą rozmowy, zachować pełną godności postawę, znamionującą zarówno człowieka odważnego jak i dobrze wychowanego.

Bezwarunkowo nie wolno składać ani przyjmować na miejscu spotkania innego zadosyćuczynienia honorowego.

Dopuszczalne i godne uznania są natomiast usprawiedliwienia po walce.

Składanie jakichkolwiek oświadczeń przed spotkaniem orężnym, może z jednej strony rzucić podejrzenie tchórzostwa na składającego — a doprowadzić by mogła do tego, iż obraziciel próbując odwagi obrażonego, wiódłby go na miejsce starcia — by tam przez złożenie odpowiedniego oświadczenia, uchylić się od dania zadosyćuczynienia orężnego.

§ 252.

Zastępcy zgodnie z ułożonemi w protokole warunkami starcia, winni przynieść ze sobą dwie pary broni, którą wręczają kierownikowi walki.

§ 253.

Kierownik winien stwierdzić, czy strony nie posiadają przy sobie przedmiotów mogących osłabiać lub paraliżować działanie broni.

Nie poddanie się takiemu badaniu, równa się odmowie dania zadosyćuczynienia z bronią w rękę.

Kierownik bada także broń, a o ile wszystkie poszczególne sztuki są dobre, los rozstrzyga, które będą użyte do walki, następnie wyznacza stronom i ich zastępcom odpowiednie miejsce, tudzież zaleźnie od rodzaju walki, zarządza zdjęcie wierzchniego ubrania.

§ 254.

Zastępcy w myśl wskazówek kierownika, ustawiają się w pozycji odpowiedniej rodzajowi pojedynku, zawsze w ten sposób, by nie zawadzając walczącym, mogli w razie potrzeby rozłączyć ich w jaknajkrótszym czasie, a zatem nie mogą się ustawiać z tyłu za walczącymi.

Przy pojedynku na szpady i szable, zastępcy winni być w podobną broń uzbrojeni, broń ta jednak nie może być wyostrzona.

Podczas walki, strony i zastępcy zachowują jaknajgłębsze milczenie, zwracają całą uwagę na legalny przebieg pojedynku.

§ 255.

Następnie kierownik walki w krótkości wyjaśnia stronom warunki starcia i dokładnie ich poucza, jakie komendy zostaną wydane i w jaki sposób do tych stosować się należy.

§ 256.

Jeżeli jeden z walczących dopuszcza się **pogwałcenia** warunków walki, jest **obowiązkiem** kierownika starcia orężnego i zastępców, chociażby **z narażeniem** własnego życia, walkę przerwać.

W razie przerywania walki z jakiegokolwiek powodu, zastępcy zbliżają się do swego mocodawcy i nadzorują go, aż do dalszych zarządzeń kierownika.

§ 257.

Przy popełnieniu jakiegokolwiek **nieprawidłowości**, zastępcy i kierownik winni opisać to w protokóle z pojedynku — zaś jeżeli miało miejsce ponadto **przekroczenie zasad**, spisać protokół zawierający dokładny przebieg walki, tudzież przedstawienie jakie zasady zostały przekroczone.

§ 258.

Na wypadek popełnienia pewnych nieprawidłowości zarówno przez stronę jak i zastępcę tejże (rozmowy i krzyki podczas starcia orężnego), winien kierownik przerwać walkę i udzielić napomnienia względnie nagany. Fakt takiej nagany lub upomnienia, winien być odzwierciedlony w protokóle z pojedynku.

§ 259.

Przekroczeniami zasad honorowych są: uchwycenie ręką przeciwnika w czasie walki, względnie tegoż broni, znieważenie słowne lub przez wyraźne gesty, zaatakowanie widocznie rannego, zranienie przeciwnika, który upadł, lub któremu wytraconą została broń z ręki, rozpoczęcie ataku przed komendą, tudzież niezaprzestanie tegoż po wydaniu odnośnego rozkazu.

Przekroczeń podobnych mogą się dopuścić i zastępcy stron.

Gdyby zastępca sparował lub zrobił jakikolwiek ruch celem sparowania prawidłowego cięcia, względnie pchnięcia wymierzonego przeciw jego mocodawcy, byłoby to pogwałceniem reguł, czynnem zdradzieckim i niehonorowym.

Należy wtedy walkę przerwać, zaście opisać w protokóle a ewentualnie odnośnego zastępcę z godności zastępcy i pola walki usunąć. (**Atrybucja kierownika walki**).

§ 260.

Osoby dopuszczające się takich przekroczeń, stają się niehonorowemi (§ 36. II. b).

W takich wypadkach spisać należy protokół, który zasadniczo winni podpisać wszyscy zastępcy, względnie chociażby tylko zastępcy jednostronni. (**Protokół jednostronny**).

Protokół taki **musi** być również podpisany przez kierownika walki, który podpisem swym stwierdza zaistnienie faktu.

§ 261.

A. Pojedynek na szable.

Cięcia zadawać można tylko w górną część ciała przeciwnika, po osadę nóg. Fintowanie lub uderzenie w inne części ciała jest niedozwolone.

§ 262.

Gdy przeciwnicy i ich zastępcy znajdują się już na odpowiednich miejscach, wręcza im kierownik walki broń, którą przeciwnicy oddają pozdrowienie szermiercze, następnie kierownik walki wydaje komendę do przyjęcia postawy „zasadniczej“ a następnie komendę: „naprzód!“.

Na komendę tę, strony rozpoczynają walkę, mogą posuwać się w tył i naprzód zgodnie z regułami szermierki.

§ 263.

Po komendzie „stój!“ winni przeciwnicy natychmiast przerwać walkę i broń oddać jednemu ze swych zastępców.

§ 264.

Komendę „stój!“ daje kierujący w następujących wypadkach:

a) jeżeli jednemu z walczących broń wypadnie lub zostanie wytraconą;

W takich wypadkach broń należy poddać ponownej dezynfekcji.

b) jeżeli jeden z przeciwników upada albo traci równowagę;

Na upadającego przeciwnika nacierać ani uderzać nie wolno, również i na tego, komu broń wypadła z ręki.

c) jeżeli pęknie klinga;

Należy w takim wypadku podać zapasową broń.

d) jeżeli padnie słowo obraźliwe;

e) jeżeli jeden z walczących zostaje ranny, lub zabandażowana rana silnie krwawi;

Jeżeli jeden z walczących został ranny, a faktu tego kierownik nie zauważył, winien rannony odskoczyć wtył ze słowami: „Jestem zraniony!“.

Jeżeli jeden z walczących sądzi, iż zadał ranę przeciwnikowi, winien uskoczyć wtył, wołając: „Zdaje mi się, ranilem!“.

W razie zranienia jednego z walczących po opatrzeniu rany przez lekarza, należy stosownie do warunków walkę podjąć dalej.

f) jeżeli ktokolwiek z obecnych, w jakikolwiek sposób dopuszcza się złamania zasad honorowych;

g) aby zarządzić pauzę ustanowioną warunkami spotkania przez zastępców.

W warunkach starcia muszą być oznaczone pauzy i to zarówno co do ich czasu trwania, jak i po jakim czasie nastąpić winny.

Pauzy takie **mogą** trwać do 10 minut.

§ 265.

Wyjątkowo zastępca może dać komendę „stój!” jeżeli:

- a) jeden z walczących został ranny, a kierownik walki tego nie zauważył,
- b) jeden z walczących dotknął szablą ściany lub podłogi.

W żadnym innym wypadku zastępcom komendy „stój!” dać nie wolno.

§ 266.

Po zarządzonej z jakiegokolwiek powodu przerwie, dalsza ewent. walka rozpoczynając się musi od komendy do przyjęcia postawy zasadniczej i komendy „naprzód!”.

§ 267.

B. Pojedynek na szpady.

Te same zasady, które dotyczą pojedynku na szable, dotyczą także szpad, z tą z natury rzeczy różnicą, że wolno się zupełnie zginać, opierając się nieuzbrojoną ręką o ziemię i podnosić.

Pchnięcia, rzecz jasna, są dozwolone.

§ 268.

C. Pojedynek na pistolety.

Pojedynek na pistolety można obostrzyć, już to ilością strzałów jakie mają być oddane (dopuszczalna jest najwyżej 3-krotna

wymiana strzałów), już to sposobem strzelania.

Zastępcy winni baczyć ustanawiając warunki pojedynku na pistolety, by one były jaknajmniej skomplikowane, a jaknajdokładniej opisane.

§ 269.

Rozróżniamy następujące zasadnicze rodzaje pojedynku na pistolety:

1) **ze stałym i niezmiennym stanowiskiem**, przyczem może być oddawanie strzałów równocześnie na komendę, lub z oznaczoną kolejnością strzelania.

2) **z postępowaniem przeciwników po linii prostej**,

3) **z dowolnym postępowaniem przeciwników po liniach równoległych.**

§ 270.

Przeciwnicy winni przybyć na plac walki w stroju czarnym, nie mają oni prawa ostrzeliwania na miejscu pistoletów, natomiast mogą przed nabiciem wypróbować je o tyle, by stwierdzić siłę spadkową kurka.

Oddawanie strzałów z odległości mniejszej niż 12 m. jest niedozwolone, a odległość ta nie może przekraczać 27 m.

§ 271.

Kierownik walki po zbadaniu pistoletów, stwierdzeniu czy lufy są czyste, kurki cho-

dzą wolno, kule odpowiadają lufie i są jednakowo ciężkie, czy spłonki są trwale umieszczone, czy proch jest dobry, — nabija sam pistolety w obecności 2-ch zastępców (po jednym z każdej strony). ewentualnie czyni to specjalnie wezwany rusznikarz.

Przy nabijaniu pistoletów, należy zwrócić uwagę, by miara użytego prochu była jednakowa, także grubość zatyczek, tak by w obu pistoletach ładunek był **zupełnie identyczny**.

§ 272.

Nabite pistolety wręcza kierownik znajdującym się już na wyznaczonych miejscach przeciwnikom, którzy trzymają je lufami na dół, na komendę „odwieść!” odwodzą kurki, na komendę „gotuj!” podnoszą pistolety i mierzą, na komendę „pal!” oddają strzały w sposób i w kolejności warunkami określony.

Po komendzie „stój!” bezwzględnie strzelać nie wolno. Jeżeli strzał nie zostanie oddany już to z powodu wadliwości broni lub amunicji, już to z powodu upływu przepisane go czasu, należy uważać go za oddany.

Kierownik winien wszystkie trzy komendy oddawać w równych po sobie następujących okresach czasu.

§ 273.

Przy strzale można używać zarówno prawej jak i lewej ręki, jednakowoż teje nie wolno w żaden sposób podpierać.

§ 274.

Nie wolno zastępcom ustanowić w warunkach dłuższego czasu do oddania strzału, niż 30 sekund, od chwili padnięcia komendy „pal!”; czas ten może być jednak krótszy.

Wyjątkowo ranionemu, o ile strzały nie miały być oddane równocześnie, przysługuje prawo oddania strzału w przeciągu 60 sekund (podwójnego czasu od chwili oddania go przez przeciwnika).

Kierownik walki powinien ów upływ czasu z sekundnika liczyć i rozkaz „stój!” ma być wydany z upływem ostatniej sekundy.

§ 275.

Jeżeli pierwsze oddane strzały chybiły, czy pojedynkę ma być wznowiony i następne strzały wymienione, decydują uprzednio spisane protokółarnie warunki starcia.

W razie jednokrotnej wymiany strzałów ustalonej w warunkach, pojedynkę należy uważać za odbyty.

§ 276.

Pojedynek na pistolety ze stałem i niezmiennym stanowiskiem polega na tem, że przeciwnicy nie mogą z wyznaczonego im stanowiska się ruszać i oddają strzały jużto równocześnie na komendę, jużto w oznaczonym porządku strzelania, zależnie od warunków spisanych w protokole.

§ 277.

Przy równoczesnem oddaniu strzałów, na komendę, obaj przeciwnicy muszą wystrzelić równocześnie; strzał nieoddany natychmiast, liczy się za oddany.

§ 278.

Przy oddawaniu strzałów w oznaczonej kolejności (zależnie od warunków starcia) pierwszy strzał musi być oddany przez odnośną stronę w przeciągu 30 sekund, od padnięcia komendy „pal!“, zaś przeciwnik ma taki sam czas od chwili padnięcia poprzedniego strzału licząc, na oddanie swego (vidi wyjątek § 274.).

§ 279.

Pojedynek z postępowaniem przeciwników po linii prostej i dowolnym porządkiem strzelania polega na tem, że są wyznaczone dwa końcowe stanowiska dla przeciwników.

Stanowiska te muszą być odległe od siebie najmniej o 24 a najwyżej o 30 m.

O sześć metrów od stanowiska (licząc ku środkowi linii) każdego z przeciwników, wbija się laske z chustką i każdemu z przeciwników wolno po linii prostej ze swego stanowiska dojść do owej laski.

§ 280.

Po komendzie „pal!“ przysługuje każdemu z przeciwników możność poruszania się po linii prostej tylko naprzód, aż do granicy oznaczonej laską (barjery).

Zależnie od warunków starcia, strzały oddać należy w oznaczonej kolejności, po oddaniu strzału należy się zatrzymać i oczekiwać strzału przeciwnika, który wtedy może zbliżyć się aż do owej granicy oznaczonej laską.

I tu od chwili komendy „pal!“ aż do pierwszego strzału, może upłynąć najwyżej 30 sekund.

§ 281.

Pojedynek z dowolnem postępowaniem przeciwników po liniach równoległych polega na tem, że są wyznaczone dwie linie równoległe do siebie tak, że odległość między niemi wynosi stale 12 m.

Linje te mogą być długie najwyżej 25 m. Przeciwnicy są ustawieni na przeciwnych końcach równoległych linii.

§ 282.

Po komendzie „pall“ przysługuje każdemu z przeciwników możność poruszania się po swej linii prostej aż do jej końca, a zatem nawet tak dalece, że stał będzie naprzeciw swego przeciwnika, będącego na linii drugiej.

W takim wypadku odległość między przeciwnikami wynosi 12 m.

§ 283.

Kolejność strzałów zależna jest od warunków starcia, w razie oddania strzału, należy się zatrzymać i oczekiwać strzału przeciwnika, który po swej linii może iść również naprzód.

§ 284.

Gdy pojedynek odbył się zgodnie z warunkami (broń sieczna: do pierwszej krwi, cięższego zranienia, względnie zupełnej niezdolności władania bronią; pistolety: przepisana wymiana strzałów) kierownik starcia orężnego spisuje protokół podpisany także przez zastępców, w którym uwidacznia dokładnie a zwięźle cały przebieg walki.

§ 285.

Protokół z zadosyćuczynienia z bronią w rękę, winien zawierać:

- 1) dokładną datę, czas co do godziny i miejsca starcia,
- 2) nazwiska walczących, zastępców, prowadzącego starcie i lekarzy,
- 3) przebieg starcia, zarządzone pauzy i przerwy,
- 4) kto i kiedy odniósł ranę,
- 5) opisanie rany,
- 6) który z walczących i na jakiej podstawie uznany został za niezdolnego do dalszej walki,
- 7) stwierdzenie honorowego przebiegu starcia względnie dokonane złamanie zasad honorowych,
- 8) podanie, czy nastąpiło po walce pojednanie się przeciwników czy nie,
- 9) podpisy zastępców i kierownika walki.

§ 286.

Protokół z odbytego pojedynku wygotowany w 2-ch egzemplarzach, należy doręczyć każdemu z przeciwników.

Protokół taki stanowi dowód bezwzględnie honorowego zakończenia sprawy.

ZAKOŃCZENIE.

W ten sposób przedstawiają się ogólne zasady postępowania i zadosyćczynienia honorowego.

Sprawy są zawsze zindywidualizowane, wzięte z życia, zaś przepisy muszą być jak najmniej kazuistyczne, ujęte w formie najogólniejszej, ażeby można je zastosować do wszystkich zaistniałych zatargów honorowych.

By tedy rozstrzygać pewną sprawę względnie w niej współdziałać zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami honoru, nie wystarcza znać kilka poszczególnych przepisów i nimi operować, konieczną jest znajomość wszystkich reguł, by takowe w drodze interpretacji, we właściwy sposób w życiu zastosować.

Niejednokrotnie powoływanie się na przepis jednego paragrafu i usiłowanie naciągnięcia go do danej sprawy, bez znajomości całokształtu zasad, prowadziło do załatwienia, które z załatwieniem honoro-

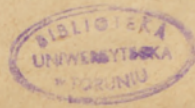
wem w rzeczywistości nie miało nic wspólnego.

Również niedopuszczalnem jest powoływanie się na rzekomo ogólnie znane zwyczaje honorowe. Poszczególne kodeksy — a jest ich z rozmaitych czasów i epok bardzo wiele — zależnie od kultury, stanu etycznego i zapatrywań społecznych, poszczególne kwestje ujmowały w sposób różny.

Powołać się tedy można i za podstawę przyjmując, zestawione przepisy przez jakiegokolwiek autora, zaś powoływanie się na rzekomo istniejące zwyczaje, ma na celu jedynie stwarzanie wyjścia w sprawach honorowych w sposób często tak odległy od rzeczywiście ustalonych zwyczajów, iż trzeba by to uznać za swoistą formę załatwienia sprawy, a nigdy za załatwienie honorowe.

SPIS ROZDZIAŁÓW

	Str.
PRZEDMOWA	5
Wstęp	8
ROZDZIAŁ I. Obraza	13
ROZDZIAŁ II. Strony w postępowaniu honorowem	24
ROZDZIAŁ III. Zastępcy	34
ROZDZIAŁ IV. Postępowanie honorowe .	41
ROZDZIAŁ V. Sądy honorowe i rozjemcze	66
ROZDZIAŁ VI. Zadosyćuczynienie . . .	90
ROZDZIAŁ VII. Zadosyćuczynienie z bro- nią w ręku	103
ZAKOŃCZENIE	126

Biblioteka Główna UMK

300047605780

Biblioteka Główna UMK

300047605780